

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 73. szám

2007. TAVASZ

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos: Megtartó imádság (Lk 23, 34) 1

LVSZ JUBILEUM

Ordass Lajos: Testvérek között II. - A világyűlésen 2

Terray László: Jubilál a Világszövetség 6

EMLÉKEZÜNK

W. Kinczler Zsuzsanna: Gerhardt Pál emlékezete 9

Asbóth Lászlóné: Megemlékezés Kapi Béla püspökről
halálának 50. évfordulóján 13

Czenthe Miklós: Dr. Schulek Tibor (1904-1989) -
Emlékezés egy könyvbemutató ürügyén 17

75 éve született id. *Magassy Sándor* - Az „Úr szolgája” halált
szenvet értünk 24

Böröcz Sándor (1913-2006) 25

Böröcz Enikő: Igehirdetés Böröcz Sándor és felesége búcsúztatásán 27

TANULMÁNY

Ittész Gábor: A „két birodalomról” szóló lutheri tanítás gyökerei
Werner Elert Paulus und Nero c. tanulmányában 30

POSTÁNKBÓL

Pátkai Róbert: Történelmi esemény Magyarországi Evangélikus
Egyházunkban 40

VERSEK

Kertész Eszter versei

HÍREINK 43

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ 44

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 73. szám – 2007. TAVASZ

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-336-693)
Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 27-359-291)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla

Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

E-mail: olbkkerig@mail.datanet.hu

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

Megtartó imádság

„Atyám! Bocsáss meg nekik, mert
nem tudják, mit cselekszenek!”
(Lk 23, 34)

U r a m !

Szörnyű ez a golgotai jelenet! Gyaláztak a nép vezetői, a csöcselék, az idegen katonák. Még az egyik veled megfeszített lator is fokozta kínjaidat. Talán ez fejezi ki legjobban szenvedésed mélységét. Valaki, aki előtt nem volt semmi szent, aki nem hitt a jóságban, senki iránt szeretetet nem érzett, és önmagában már régen halálra fojtotta az embert; — a többiekkel együtt ő is lenéz és gyaláz téged. Följogosítva érzi magát erre.

E határtalan szenvedésnél csak a szereteted nagyobb. Ezekre a hangos gyalázkodókra nem könyörögtél alá tisztító lángot. Volt ugyan imádságod, de ebben egész mást kértél számukra: bocsánatot.

Uram!

Golgotai keresztfád alól ellenségeid ép bőrrrel térhettek vissza otthonukba. Ennek egyetlen magyarázatát ebben a meghallgatott imádságban látom.

Ugyanennek az imádságnak mindmáig is megvan a megtartó hatása. A világ — amely rajtad és evangéliumodon annyi erőszakot követ el — máig is él. Ez az imádság tartja életben.

Megváltónk, Isten szent Fia,
Úr Jézus, hála néked,
Hogy értünk, elveszettekért,
Hullattad drága véred.
Isten Báránya, hű Urunk,
Fogadd el kérő sóhajunk:
Te légy irgalmas hozzánk!

(43. ének 3. verse)

**A böjti időben nagypéntekre és húsvétra tekintve:
szeretettel kívánjuk minden kedves Olvasónknak
megfeszített és feltámadott Urunk
hitet újító, szeretetet erősítő, reménységet éltető áldását.**

A szerkesztőbizottság

*A 60 esztendővel ezelőtt alakult Lutheránus Világszövetség
jubileumáról az alábbi két írással emlékezzünk meg.*

Ordass Lajos

Testvérek között, II.

A világggyűlésen*

A Lutheránus Világggyűlést 1947. június 30-tól július 6-ig terjedő időre hívták össze a svédországi Lundba, azzal a legfőbb céllal, hogy ezen megalakuljon a Lutheránus Világszövetség.

Mennyi okom is volt arra, hogy Istent áldjam azért a bölcsességért és jóságért, mellyel utamon irányított, és amelynek idői beosztását is ő szabta meg. Sokkal jobban, mint ahogyan ember a legnagyobb körültekintéssel is tehetné volna. Svájci, svédországi, amerikai, norvégiai és finnországi utazásom ugyanis a világggyűlés előtti időre esett. Így régi és új ismerőseimtől a legtöbb esetben ezzel a szóval büszkélhettam: „Viszontlátásra Lundban!”

Lundba finnországi utamról visszatérve érkeztem, valamivel a világggyűlés megnyitása előtt. Finnországban volt velem együtt Vajta Vilmos svédországi ösztöndíjasunk, akinek Lundban igen jó kapcsolatai voltak. Vele érkeztem hát Lundba.

Az első ember, akít itt találtam, az örökké mozgékony, munkás Michelfelder dr. volt. Ő jött elém elsőnek Svájcba érkezésemtől, és ő segített át Amerikába is. Ő volt az egész világggyűlés szervezője és mozdítója. Örömmel láttam meg társaságában másik két fiatal magyar ösztöndíjasunkat: Leskó Bélát és Pósfay Györgyöt. Ez a két fiunk itt élt Svédországban lassan már egy egész egyetemi éven át. Mindketten beszélték az ország nyelvét, ismerték a svéd egyház embereit, és Lundban ismerősök voltak. Nagyszerűen hasznosították magukat. Nem szükséges külön hangsúlyoznom örömeimet, amikor Michelfeldertől dicséretüket hallottam.

Még márciusban tudtam meg Svájcban, hogy a világggyűlésen minden résztvevő ország egyházának alkalmat adnak arra, hogy egy kiállítás keretében bemutatkozzék. Még akkor tettem bizonyos intézkedéseket, hogy ezen a kiállításon beszédes módon szólaljon meg magyar egyházunk. A budapesti egyházmegye lelkészegyesületét felkértem, hogy munkaközösségben állítson össze egy füzetnyi tájékoztató anyagot magyar evangélikus egyházunk életéről. Ezt igen ügyesen és szépen végezték el. Itt és most is megköszönöm nekik ezt a szolgálatot. Gondoskodtam arról, hogy ennek az anyagnak a fordítása egy szép kiállítású angol nyelvű könyvecske alakjában Svédországban megjelenjék. Előszót magam írtam hozzá. Ezt a kis könyvecskét a világggyűlés minden résztvevőjének irattáskájához mellékeltem. Itthon-

* Elhangzott Budapesten a Deák téri gyülekezetben, 1947. október 17-én. - A *Testvérek között* című előadás-sorozatnak most az utolsó részét közöljük az LVSZ alakuló gyűlésére való emlékezés jegyében. (A szerkesztő)

ról ezenkívül még fényképeket, könyveket, egyházi lapokat, folyóiratokat, nyomtatványokat is kértem, térképeket rajzoltattam. Az így összegyűlekezett anyagot Pósfayék nagyon ügyesen összeállították, és beszédes grafikonokkal kiegészítve elhelyezték a kiállításon magyar egyházunk számára juttatott helyen. Azt hiszem, nem beszél belőlem az elfogultság, amikor megállapítom, hogy az egész kiállítás egyik legsikerültebb része az a sarok volt, mely a magyar evangélikus egyházat mutatta be a látogatóknak. Sokan tekintették meg, és ezek közül igen sokan szóvá is tették előttem elismerésüket.

Gyűlekezés

Közvetlenül a világgyűlés megnyitása előtti napokon megérkeztek a küldöttségek a különböző országokból.

A mi magyar küldöttségünk a következőkből állott: vezetésem alatt volt dr. Jánossy Lajos, soproni hittudományi fakultásunk dékánja, dr. Radvánszky Antal, régi KIE-munkás, Vajta Vilmos, ösztöndíjas lelkészünk. Kaas Albert dr. nem kapta meg a kiutazási engedélyt, azért helyette Pósfay György ösztöndíjas lelkészünket neveztem meg a küldöttség tagjaként. Ő volt egyébként az egész világgyűlés legfiatalabb tagja. „Látogató” címmel vett részt Leskó Béla.

Valahányszor rá gondolok erre a küldöttségre, mindig újra megelevenednek bennem az érdekes emlékek, és átmelegítik szívemet. Azért teszem itt is szóvá ezeket az emlékeket. Nagy feltűnést keltett általában, hogy a magyarországi küldöttség akadálytalanul érintkezett svéd nyelven a vendéglátó svédekkel. A világgyűlés folyamán az egyházak küldöttségeit többször is meghívták egy-egy magánházhhoz. Így magyar küldöttségünket is vendégül látta a később a világszövetség elnökévé választott Anders Nygren professzor és Ragnar Bring professzor. Szinte hihetetlennek látszott vendéglátóink előtt, hogy svédül folytathatjuk társalgásunkat. Ez a tény annyira feltűnt, hogy a világgyűléssel foglalkozó svéd napisajtó is külön megemlékezett erről. Néha már szinte szükségesnek láttam, hogy a csodálkozó svédekben eloszlassam azt a meggyőződést, hogy a magyarok anyanyelvükön kívül általában a svéd nyelvet beszélik.

Sorban érkeztek tehát a küldöttségek. Legtöbbszörében most már régi vagy új ismerősökre is akadtam. Milyen jó is volt ez!

De érkeztek olyan küldöttségek is, melyeknek a tagjait nem ismertem. Róluk eddigi előadásaimban a dolog természeténél fogva nem emlékezhettem még meg. Jöttek a m i s s z i ó népeinek képviselői: Kínából, Indiából, a Csendes-óceán szigetvilágából. (Japán részről nem volt jelen senki.) Színes csoportjuk egészen természetesen került az érdeklődés középpontjába. Hiszen mindenki úgy nézett rájuk, mint akik élő jutalmát jelentik minden áldozatnak, melyet nyugati evangélikusságunk a misszió ügyéért hozott meg. Ezek az emberek egyben élő cáfolatot nyújtottak minden kicsinyhitűsködésre, mellyel gyakran a missziói munkát nézzük. Az utóbbi évtizedekben gyakran mondták mások, és aggódón mondtuk talán már magunk is: A világháborúk a fehér embert és vele együtt a kereszténységet is hitelvesztették tették. De ezt a tételt hamis így tovább hangoztatni. A fehér ember kétségtelenül sokat veszített a hiteléből. De Isten csodálatosan gondoskodott arról, hogy a missziók országaiban élő milliók ne tévesszék össze a háborúskodó fehér

embert Jézus Krisztus evangéliumának hordozóival. A keresztyénség a missziói mezőkön nem vesztette el hitelét. Ellenkezőleg: a keresztyénségnek a missziókban eddig soha nem látott gazdag aratása van. Amit ebből a szempontból a Lutheránus Világszövetség elénk tárt, az semmiképpen sem volt csüggesztő, hanem éppen nagyon is föllelkesítő. S ha most visszagondolok a világyűlésen megismert színes testvéreink áldott csoportjára, arra a hatásra, melyet egy-egy nyilvános bizonyágtételük a gyűlés tagjaiból kiváltott, akkor csak azt tudom kiáltani magyar evangélikus egyházunk felé: A külmisszió számtalan áldott öröm forrása. Ezért igen komolyan kell venni a külmisszió ügyét!

Külsőségek

Néhány szót — úgy érzem — mondanom kell a Lutheránus Világyűléssel kapcsolatos külsőségekről is. Aztán meg megemlítek néhány érdeklődésre méltó adatot.

A világyűlés színhelye tehát a Dél-Svédországban fekvő Lund. Valamikor Dániához tartozott, és a középkorban római katolikus érseki székhely volt. Tiszta román stílusban épült hatalmas és szinte páratlanul gyönyörű székesegyháza 800 esztendősi!

Itt folyt a világyűlés megnyitása, istentisztelettel, melynek keretében közös úrvacsoravétel volt. Főlemelő élmény: az Úr asztalánál Krisztussal találkozni, és egygyé lenni a Megváltóval és a világ minden tájáról egybesereglett megváltottaival!

28 országból mintegy 400 hivatalos kiküldött vett részt a gyűlésen.

Nagyon kedves együttlét volt a világyűlés kezdőnapjainak egyikén az az ismerkedő est is, melyen a világból összesereglett küldöttségek találkoztak a vendéglátó lundiakkal és általában a svéd egyház embereivel.

Kiemelkedő és komoly ünnepély volt a világszövetség hivatalos megalakulásának napján. Hosszú sorban mindannyian együtt vonultunk be ünnepi harangszó közben a dómba, istentiszteletre. A különböző országok küldöttségei az angol elnevezés szerinti betűrendben vettek részt a fölvonuláson. Így tehát „Hungary” névvel India evangélikusainak képviselői előtt haladtunk. S mivel az indiaiak igen festői képet nyújtottak, minden fényképezőgép és mozi felvevőgép lencséje rájuk irányult. Így hát akarva, nem akarva mi is állandó fényképezés pergőtűzében álltunk.

A világyűlés folyamán hangosfilmet is készítettek. Ennek során én az evangélikus egyház ifjúsági munkájának fontosságáról szóltam.

Nekünk, magyaroknak talán az a nap marad a legemlékezetesebb, amelyen átnyújtottuk a soproni evangélikus hittudományi kar díszdoktori kitüntetését az evangélikus világ vezető egyéniségeinek. Ez az ünnepélyes aktus ahhoz a reggeli megnyitó ünnepséghez kapcsolódott, melyen az ige hirdető szolgálatot én végeztem. - Mindezt ugyancsak fölvevették hangosfilmre.

A világyűlés

Hat napon át három alosztályban párhuzamos tanácskozás folyt. Ezeknek a munkagyűléseknek az eredményeit azután közösen tartott gyűléseken egyeztetjük.

Az első alosztály a hitvallás kérdését tárgyalta. Az egész világon élő evangélikusok számára hitük alapja: Isten ígéje, a keresztség és az úrvacsora szentsége és az Isten ígéjére alapozott evangélikus hitvallási iratok. Felemelő, megerősítő, erős egységet jelentő tény, hogy a ... német uniált egyház kivételével az egész világ evangélikusságáról megállapíthattuk, hogy egy és ugyanannak a hitvallásnak az alapján állunk valamennyien.

A második alosztály evangélikus egyházunk hitvédelmi kérdéseivel foglalkozott. Szembenéztünk mindazokkal a világnézetekkel, bölcseleti rendszerekkel, melyekkel egyházunk az evangélium szolgálata közben szemben találja magát a világban. Ezekkel szemben igyekeztünk egyházunk tiszta hitének igazságait megvédelmezni.

A harmadik alosztályban egyházunknak a világban folytatott gyakorlati szolgálatairól beszéltünk. Ezek között nevezetesen: az itthoni egyházi közösségekben az evangélium tiszta hirdetéséről, a pogányok közötti missziói kötelezettségeinkről. A világon pedig mindenütt, itthon és idegenben fennáll a szolgáló kötelességünk, az a feladat, hogy hitünk a szeretet munkáiban mutatkozzék meg. Tehát feladatunk mindenütt a diakónia végzése.

Ha Wiechern 1848-ban, a belmissziói mozgalom bölcsőjénél azt kérte, hogy az evangélikus egyház nyilatkoztassa ki, hogy Istentől kapott kincsének nemcsak a hitet tekintti, hanem a szeretetet is, — akkor az evangélikusságnak ez a világggyűlés jó előkészítése volt a belmisszió százéves emlékének megünneplésére.

Lundban tehát megalakult a gyűlés folyamán az Evangélikus Világszövetség, — vagy amint külföldi szóhasználatnál jelölik: a Lutheránus Világszövetség. Világviszonylatban rendezett evangélikus találkozások voltak már a múltban is — 1923-ban Eisenachban, 1929-ben Koppenhágában —, de ezek csak tanácskozási összejövetelek voltak. Az evangélikusság világszövetségbe való tömörülése most következett be. Most mintegy 80-100 millió evangélikus egy testté forrt össze.

Ennek a ténynek ünnepélyes nyilatkozatban való hírüladása zárta le a világggyűlést.

Kertész Eszter

Felhő takarja

Hogy elment, azt jelenti, itt járt:
 itthagya sebei titkát,
 a porban lábnyomát, szerelmét.
 Itt és túl tágul a jelenlét.
 A világ pórusaiba hatol,
 hogy megszólítson valahol.

Jubilál a Világszövetség

Számunkra „a” Világszövetség természetesen a *Lutheránus* (vagy Evangélikus) Világszövetség (LVSZ vagy EVSZ). Ez a világszervezet az idén márciusban fennállásának 60 éves jubileumát fogja ünnepelni Lundban, abban a svédországi városban, ahol 1947-ben alakuló nagygyűlését tartotta. Az ünnepséghez a keretet a Világszövetség 49 tagú tanácsának Lundban találkozói idei ülése adja.

Hatvan éve, csak pár évvel a második világháború befejezése után, az LVSZ elsősorban mint **segélyszerv** lépett a nyilvánosság elé. A halálos sebeket szenvedett Európában újjáépítési munkát indítottak, s éleslátásuk mindjárt arra is irányult, hogy ez ne csak anyagi, hanem lelki újjáépítés is legyen. Az idős generáció még emlékszik azokra a (főleg amerikai és észak-európai) segélyszállítmányokra, amelyek akkoriban nemcsak egyházunknak mint egésznek szóltak, hanem egyházi alkalmazottak és gyülekezeti tagok is részesültek bennük. A Világszövetség munkatársai járták a gyülekezeteket, a kisebbségi egyházak felé külön titkárság szervezte a segítséget. Sokan emlékszünk még a dán Mogens Zeuthenra, a magyarul remekül beszélő „kisebbségi titkárra”, aki otthonosan mozgott gyülekezeteinkben, kisebbségi egyházak számára nemzetközi konferenciákat is rendezett (Semmeringen volt az első), és minden tekintetben egyházunk és gyülekezeteink segítségére volt.

Egyházunknak Ordass Lajossal, a Világszövetség alelnökével szembeni következetesen negatív magatartása és viselkedése az ötvenes években hosszú időre megzavarta az LVSZ egyházunkhoz való viszonyát. De mikor sikerült egy modus vivendit találni, akkor évtizedeken át aligha volt olyan év, amelyben ne kapott volna egyházunk komoly konkrét segítséget a Világszövetségtől.

De ugyanakkor kinyitotta az LVSZ az ablakot a **külmisszió** felé is: A genfi központ megszervezte az „elárvult missziók” segítését: a háború alatt ellenségként elűzött misszionáriusok helyét semleges vagy szövetséges országokból jövő munkatársak foglalták el a „missziói mezőkön”. Mikor a jet-repülés és a TV még a jövő zenéje volt, ezeknek az embereknek globális látomásaik voltak arról, hogyan lehet az egyház szolgálatát új és új területeken bevetni. A 60-as években ebből született aztán a Világszövetség Addis Abeba-i nagyadója, amelyen át az emberiségnek közel kétharmad részét tudta elérni az egyházi rádiószolgálat (és amelyre, mellesleg, a külföldi magyar evangélikusok lapja, az *Útitárs* is indított gyűjtést). Egyedülálló úttörő vállalkozás volt, mikor a Világszövetség 1955-ben megszervezte az első „egyetemes afrikai evangélikus tanácskozást”, *All Africa Lutheran Conference*, a tanzániai Maranguban. Nem fordult még elő, hogy afrikai vezetők (nemcsak egyházi, de politikai vezetők se) közös problémák megbeszélésére gyűltek volna össze.

De arra is ügyelt az LVSZ, hogy sokágú tevékenységének szilárd teológiai alapvetése legyen. Már a második világyűlés alatt, Hannoverben 1952-ben felállították a **teológiai** osztályt. Ennek elindítását és vezetését Vajta Vilmosra bízta a nagygyűlés. Célja az volt, hogy az evangélikus egyházak közös erővel tudják tisztázni, mit jelent nekik az evangélium egy változó világban. Alapvető teológiai munka, a

teológia magas szintű művelése fémjelezte ekkor a Világszövetséget. A teológiai osztály bizonyos értelemben az akkori történeti helyzetben összekötő kapocs és alapvető szolgálat volt az LVSZ egész működésében. Mikor a 4. nagygyűlés Helsinkiben 1963-ban felállította strasbourgi Ökuménikus Intézetét, ennek beindítását és vezetését is Vajta Vilmosra bízta. Ugyanő indította el többek között a Lutherkutató kongresszusokat, melyek öt-hat éves ciklusokban továbbra is rendszeresen folynak.

A 25 éves jubileum (1972) körül a Világszövetségnek nemcsak struktúrájában, de egész szolgálatában **gyökeres változás** állt be. Az ötödik, eviani világgyűlésen a missziói osztályból Egyházi Együttműködési (Church Cooperation) Osztály lett. A közben önállósult „harmadik világbeli” államok egyházai számára megalázó lett volna őket európai és amerikai egyházak „missziói területeként” kezelni, amint-hogy a nem-keresztény vallások felé is „triumfalizmus” lett volna hagyományos misszióról beszélni. Egyáltalában egyre fontosabb szerepet juttatott a Világszövetség a „déli” félteke egyházainak. Határozatoknak már nem teológiai alapvetés lett a döntő kritériuma, hanem a szótöbbség, ahol néhány ezer lelkes „déli” egyházaknak, az Egyesült Nemzetek mintájára, éppoly súlyos szava volt, mint „északi” egyházaknak esetleg hat-nyolc millió taggal.

Az európai kisebbségi egyházakra azonban ez azzal a következménnyel járt, hogy megszűnt a „kisebbségi titkári” állás, és lett helyében „Európa-titkárság,” amely a kisebbségi egyházak problémáival már csak úgy melleleg törődött. A 80-as évek második felében még a kisebbségi egyházak számára beindult tájékoztató sajtószolgálat, az „idl” (Informationsdienst für lutherische Minderheitskirchen in Europa) is megszűnt, genfi utasításra.

Ami a hajdani Teológiai Osztályt illeti, ebből Evianban Tanulmányi Osztály lett. A Világszövetség történetének szerkesztője és részben szerzője, a dán Jens Holger Schjöring egy cikkében úgy fogalmazott, hogy a teológiai osztály „ellentétes vélemények csatateré” lett, amely „a generációk közötti mély árkot” leplezett le, de ugyanakkor „mélyen fekvő tárgyi különbségeket tett nyilvánvalóvá a Dél és az Észak érdekei között”.¹

Összefüggött ezzel az a tény is, hogy a „harmadik világ” egyházainak képviselői egyre nagyobb szerepet kaptak az LVSZ vezetésében és stábjában, valamint hogy a hagyományos lutheri teológia mellett egyre nagyobb hatást gyakoroltak egyes nyugati ideológiák, így a marxizmus is, és az 1970 körüli nyugat-európai lázongó közvélemény ideológiái is. (Érdekes módon ez ellen az áramlat ellen az LVSZ akkori Tanulmányi Bizottságában annak két *kelet-európai* tagja próbált gátat emelni: a nagyszebeni Albert Klein püspök és Günter Krusche kelet-berlini egyháztanácsos.)² Kezdetben a Világszövetség irodái az Egyházak Világtanácsa telkének házmesteri lakásában helyezkedtek el, a bejáratnál, mintegy szimbolizálva, hogy az evangélikusságnak úgyszólván kulcsszerepe van az ökuménikus mozgalomban. Mikor az LVSZ aztán beköltözött az EVT (akkori viszonyok szerint) modern palotájába, a csúcsszervezetek fejlődésének bizonyos törvényszerűségét sem kerülhette el.

¹ Jens Holberg Schjöring; Europabilder der Kirchen in der Nachkriegszeit. Der Lutherische Weltbund. In Kirchliche Zeitgeschichte 12 (1999), 526. o.

² Klein püspök személyes közlése Nagyszebenben 1988-ban.

Az egyházakkal és gyülekezetekkel való közvetlen kapcsolatok helyébe Genfben szövegezett és nyilvánosságra hozott nyilatkozatok, tanulmányi programok és „legfelsőbb síkon” való tárgyalások léptek. Politikai, szociáletikai és közéleti kérdések egyre nagyobb hangsúlyt kaptak, az alapvető teológiai kérdésekkel szemben. Követte az LVSZ is az új idők „trendjét”: az egyház számára „a világ” szabja meg a napirendet. A keleti egyházakban uralkodó „diakóniai teológiák” jó visszhangra találtak ebben a nyugati **socio-teológiában**. Jól mutatja ezt a budapesti 1984-es Evangélikus Világgyűlés programja is: 13 témáról készült a világgyűlés tárgyalni és tanácskozni, ebből négy volt egyházi téma és kilenc a „világi”. Erre természetesen jól felfigyelt az akkori magyarországi kommunista sajtó is, és pozitívan értékelte. Közben az afrikaiakkal és ázsiaiakkal bevonult Genfben az Amerika-ellenesség is, s párosulva a socio-teológiával lehetővé tette egy olyan elnök megválasztását, akinek a magyar állambiztonsági szervektől kapott megbízása abban is állt, hogy a nemzetközi egyházi szervezetek munkáját a „keleti” politikának megfelelő irányba szorgalmazza. Az LVSZ „keleti politikája” (Ostpolitik) még megírásra vár.

Ma már úgy látszik, vége felé közeledik a socio-teológia. A 60 éves jubileum alkalmából az a kívánságunk és reménységünk, hogy a Világszövetség segítse hozzá tagegyházait ahhoz, hogy újra megtalálják azt a kincset, amelyet a lutheri reformáció állított minden egyházi és egyéni cselekvés középpontjába, az evangéliumot, amelyet egy francia felvilágosult filozófus „szegényes kincsnek”, *pauvre trésornak* nevezett. És előretekintve egy tíz év múlva elkövetkező jubileumra, a lutheri reformáció ötszáz éves évfordulójára, segítse hozzá tagegyházait ennek a szegényes kincsnek a megbecsüléséhez.

Kertész Eszter

Gyönyörű

Dongva fehérlik a gyümölcsfaünnep.
A földön mégis a leggyönyörűbbek
a bátor, tiszta kézzorítások,
s a virágbaborult találkozások.

W. Kinczler Zsuzsanna

Gerhardt Pál emlékezete

Hagyd az örök Istenre Minden te utadat, Ha bánnt szíved keserve, Ő néked nyugtot ad. Ki az eget hordozza, Oszlat felhőt, szelet; Napját rád is felhozza, Atyád ő, áld, szeret. Az Úrra bízzad dolgoz, S könnyebbül a teher. Sok baj között is boldog, Aki nem csügged el. Minek a gond, a bánat, Mit gyötröd lelkedet? Az Istent kérd, imádjad, S megnyered ügyedet. (EÉ 342)

Gyülekezeti énekeskönyvünk e soraival vezetem be a kedves olvasót Paul Gerhardt-ról írott megemlékezésembe. Az idej, 2007-es esztendő tavaszán egyházunk kimagasló énekköltőjét köszöntjük, 400 éves jubileuma alkalmából. Biztosan sok és sokféle megemlékezésre nyílik majd alkalom, itt és most én életéről, küzdelmeiről, s ezek kapcsán énekeiről szeretnék pár sort írni.

Paul Gerhardt Szászországban, Gräfenhainichenben született 1607. március 12-én. Édesapja gazdálkodással foglalkozott, és az akkoriban kb. 1000 lelket számláló település polgármestere volt. Sok más szász családhoz hasonlóan a meginduló harmincéves háború és annak szörnyű következményei, a katonák kegyetlenkedései, az éhezés és járványok a négy gyermekes Gerhardt családot sem kímélték. 1619-ben elhunyt az édesapa, majd 1621-ben az édesanyja is.

Paul Gerhardt iskolai tanulmányait szülővárosában, Gräfenhainichenben kezdte, ahol a kor követelményeinek megfelelően a tanrend két legfontosabb tárgya a latin nyelv és a zene, s azon belül is a kóruséneklés volt. 1622-ben került Grimmába, a Szent Augusztin gimnáziumba. Ez az iskola a jövőendő szász lelkészek és hivatalnokok nevelését tartotta elsődleges céljának, s igen szigorú iskolának bizonyult. A mindennapok hajnali öt órától este nyolcig kolostori körülmények között zajlottak. Itt a latin nyelv mellett a legfontosabb tantárgy a hittan volt. Az iskolába felvételt csak olyan gyermek nyerhetett, aki már a latin nyelvben való jártasságát egy levél megírásával bizonyítani tudta. Paul Gerhardt már itt, Grimmában megismerte Clairvaux-i Bernhard *Salve caput* passiói versét, mely később az *Ó, Krisztusfő sok sebbel* alapja lett. A korabeli istentisztelet elképzelhetetlen volt magas szintű egyházzenei szolgálat nélkül. A kántorok e korban tudós emberek voltak, képzettségük nem pusztán a zenei tárgyakra koncentrált. Heti 4 énekkari próbán készültek diákjaikkal az istentiszteletek és a napi áhítatok zenei szolgálatára. Az iskolában, bár kissé rövidített és ritkított formában, de megtartották a napi imaórák rendjét, ahol az istentiszteletekhez hasonlóan többnyire latinul énekeltek.

A szigorú feltételeknek nem tudott mindenki megfelelni. Paul Gerhardt bátyja, Christian, megszökött Grimmából, de Gerhardt maga kitartó, szorgalmas és engedelmis diák volt. Tanulmányai előmeneteléről nem sokat tudunk. Az egyetlen fennmaradt bizonyítvány 1625-ből való, ami munkáját *passabel*, megfelelő; verselését *erträglich*, elviselhető szavakkal illette. A számára az egyetem kapuit megnyitó vizsgákat 1627-ben tette le. Wittenbergbe ment, ahol teológiát, filozófiát és költészetet hallgatott. Megismerte a kor nagy orthodox lutheránus teológusait, de tanárán, August Buchneren keresztül kapcsolatba került Martin Opitz költő köreivel is.

A barokk költészet *angewandt*, alkalmazott művészet volt, így az egyetemi tanulmányok sem pusztán művek megismerésére és elemzésére korlátozódtak, hanem a kézműves munkához hasonlóan az önálló verselés elsajátításán fáradoztak. A költészet a mindennapokat szolgálta, a versírás a polgári lét fontos eleme volt, s talán nem túlzás azt állítani, e korban Wittenbergben mindenki verselt. Itt tapasztalta meg Gerhardt azt is, hogy a lutheri tanítás és a poetikus vallásosság nem kizárja, hanem sokkal inkább erősíti egymást.

Egyetemi tanulmányai 15 évig tartottak, aminek pontos okát nem tudjuk, csak feltételezhetjük. Nehéz évek voltak ezek Wittenbergben. A svéd csapatok támadásai, a háború pusztításai után hatalmas pestis járvány seprít végig a vidéken, s ezt követte a nyomor és éhezés. A legnehezebb évnek az 1637-es pestises év bizonyult. Ebben az évben rombolták porig a svéd csapatok Gräfenhainichent is. Paul Gerhardt elvesztette testvérét és családi örökségét. Semmije sem maradt. További wittenbergi évei alatt, megélhetését biztosítandó, házitanítói állást vállalt.

1643-ban Berlinbe költözött, ahol járványok szedték tömegesen áldozataikat. Berlin lakossága több mint felére csökkent. Gerhardt ekkor már sok verset írt. Költeményei nem pusztán reflektáltak a történésekre, hanem rajtuk keresztül szerzőjük gyülekezet építésbe kezdett. Lelkigondozói munkája elsősorban a *Nikolaikirche*hez kötötte. Itt volt kántor 1622 óta *Johann Crüger*, aki 1640-ben önálló énekeskönyvet jelentetett meg *Praxis Pietatis Melica – Übung der Gottseligkeit in christlichen und trostreichen Gesängen* címen. Crüger és Gerhardt között szoros barátság szövődött, Crüger énekeskönyvének 1647-es kiadásában már 18 Gerhardt vers szerepelt.

1651-ben a berlini egyházi hatóságok támogatásával Paul Gerhardt *Mittenwaldé*ba került lelkésznek, ahol saját gyülekezeti munkája mellett a környező települések egyházi felügyelete, látogatása is feladatkörébe tartozott. Itt és ekkor sem hanyagolta a költészetet, hiszen Crüger énekeskönyvének 5. kiadásában, 1653-ban, 64 új verssel jelentkezett. *Mittenwaldé*ban írta az *O, Haupt voll Blut und Wunden – Ó, Krisztusfő sok sebbel* verset. Inspiráció forrása a már említett latin versen túl templomának szárnyas oltára volt, ahol a predellában *Veronika* kendője látható. De itt keletkezett az *Im, jászlad mellett térdelek* verse is!

Nem szüntek meg berlini kapcsolatai sem, hiszen 1655-ben berlini családból házasodott. Feleségével, Anna Mariával öt gyermekük született, akik közül mindössze egy, *Paul Friedrich* érte meg a felnőtt kort, és élte aztán túl szüleit.

Gerhardt 1657-ben a berlini *Nikolaikirche* diakónus lelkésze lett. A brandenburgi választófejedelem *Johann Sigismund* lutheránus hitről kálvini hitre tért, s ezt tette udvari és hivatali vallássá is. Alattvalóinak nagy része azonban lutheránus maradt, ami sok feszültséghez vezetett. A helyzet tovább romlott, mikor *Friedrich Wilhelm* uralkodói jogkörbe helyezte a vallási ügyeket, s megtiltotta alattvalóinak a wittenbergi teológiai tanulmányokat.

A lutheránusok elégedetlensége országszerte nőtt, s így volt ez Berlinben is. Az orthodox lutheránus tanításban s annak képviselőiben az uralkodó a békétlenség eszközét látta. 1664-ben ediktumot adott ki, *Toleranzedikt*, melynek aláírására maga kötelezte a lelkészeket. Az aláírás megtagadóira állásukból való felfüggesztés várt. Paul Gerhardt az ediktumot nem írta alá. Költeményei révén tartományszerte ismert és kedvelt volt, mégis hiába emeltek szót érte az uralkodónál oly sokan. Felfüggesztették állásából, s bár 1667-ben a berlini polgárok nyomásának engedve

az uralkodó visszahelyezte ugyan lelkeszi állásába, de Gerhardt ezt hitvallási és lelkiismereti okokra hivatkozva nem fogadta el. Még ebben az évben végleg távozott Berlinből. Állástalanná vált.

Az 1667-es év még két más okból is sorsfordító volt számára. 1666-tól kezdve 12-12 versét tartalmazó kis füzeteket szerkesztett, melyek 1667-ben jelentek meg nyomtatásban, *Geistliche Andachten* címen. Kiadjuk az a *Georg Ebeling*¹ volt, aki *Johann Crüger*² halála után, annak utódként, a berlini *Nikolaikirche* kántora lett. Kiadásra összesen 120 vers került.

De sorsfordító volt ez az év Gerhardt magánéletében is, hiszen elvesztette feleségét, s egyedül maradt fiával.

1669-től *Lübben*ben kapott állást. Életének utolsó szolgálati helyén igen szerény körülmények között élt. Bár gyakran betegeskedett, mind lelkigondozói, mind egyházszervezeti munkáját ekkor is becsülettel és kitartóan végezte. Lübbeni parókiáján halt meg, 70 éves korában, 1676-ban. A templom kórus részébe, az oltár közelébe temették.

Mint láttuk, fiatalsága a legborzalmasabb katasztrófák között telt. Pestis hullámok és háború, nyomor és éhezés vették körül, és formálták személyiségét. Verseit mindig konkrét élethelyzetekre írta. Költeményei egyszerűek, meleg emberi érzéseket sugároznak, énekszerűségük miatt szinte népdallá váltak. Ez természetesen köszönhető Crüger dallamainak is! Az évszázad folyamán az egyszerű, már-már népies dallamokat fokozatosan váltotta fel az ária-szerűség. Gerhardt verseinek *Ebeling* dallamait már inkább ez utóbbi, új stílus jellemzi.

Paul Gerhardt önálló költemények mellett feldolgozott zsoltárokat, latin himnuszokat, imádságokat is. 139 német költeményt és 15 latin verset írt, melyek közül a német lutheránus énekeskönyv 26-ot használ, a mi mai énekeskönyvünk³ 21-et. Verseivel az egyházi esztendő minden állomásán találkozunk. Ádventben sokat énekelt énekünk a 141: Mint fogadjalak Téged; karácsonykor számunkra elmaradhatatlanná vált a 161: Ím jászlad mellett térdelek. *Johann Sebastian Bach* ezzel az egyetlen dallammal szerepel mai gyülekezeti gyűjteményünkben. Kantátaiban azonban sok Gerhardt verset és Crüger dallamot dolgozott fel.

Böjtből is Gerhardttal énekeljük: A bárány hordja csendesén (370); nagypén-
teken: Ó, Krisztusfő sok sebbel (200). Húsvéti és pünkösd-i énekeinek tartalma összekapcsolódik a természet szeretetével. Az egyházi esztendő ezen időszakához tartozó, német nyelvterületen legismertebb énekei a mi énekeskönyvünkben nem szerepelnek. Egy pünkösd-i énekét találjuk: Szentlélek, öröm lelke (238). Paul Gerhardt-nak a keresztény élet és életvezetés minden témájához születtek versei. Így a háziasszony dicséretét épp úgy megverselte, mint ahogy a gyermekük sírjá-

¹ Georg Ebeling 1637-1676

² Johann Crüger 1598-1662

³ 52. Dicsérjük Istent; 53. Hogyne dicsérném az Istent; 54. Mind adjon halát; 97. Ébredj fel szívem; 113. Már nyugosznak a völgyek; 138. Jertek hívek; 139. Jöjj be, ó mért; 141. Mint fogadjalak Téged; 161. Ím jászlad mellett; 162. Ujjongjon ma szív és lélek; 181. Most zengjen hála ének; 200. Ó, Krisztusfő; 237. Ki a legnagyobb öröm vagy; 238. Szentlélek, öröm lelke; 299. Jöjj, térj be, kapum tárva; 325. Ha Istenem velem van; 340. Légy csendes szívvel; 341. Ó, én lelkem; 342. Hagyd az örök Istenre; 370. A bárány hordja; 466. Szentlélek égi lángja;

nál megálló szülőket vigasztalta. Vele énekelünk reggel: Ébredj fel, szívem vigadj (97); és este: Már nyugosznak a völgyek (113).

Gerhardt mai szóhasználatával élve lírikus lelkigondozó volt. Minden élethelyzetben és sorscsapás közepette igyekezte megőrizni vidámságát. Megelégedettség-ről, türelemről prédikált és az isteni gondviselésbe vetett feltétlen hitről. A legnehezebb helyzeteknek is igyekezett a jó oldalát keresni, mikor így vigasztalt: Légy csendes szívvel, légy békével, bízzál ember az Istenben (340); vagy: Hagyd az örök Istenre, minden te utadat (342).

Versei olvasóit egyszerű és közérthető módon vezetik az Istennel való beszélgetésre, ezzel elmélyítve az egyházi és személyes kegyességet. Költészete átmenetet képez az egyházi objektivitás és az egyéni szubjektív életérzés között; átmenetet képez a hitvalló énekek és az egyén hangját, érzéseit megszólaltató énekek között. Luther énekeiben a gyülekezetet vitte és viszi Isten elé, Gerhardt énekeiben már az egyén beszél. Ezzel költészete a német líra új korszakát teremtette meg.

Paul Gerhardt énekei megjelenésük után a kor sok énekeskönyvébe nyertek felvételt. Bár a felvilágosodás kora kevésbé értékelte, s verseit a többi énekhez hasonlóan sokszor és alaposan átköltötték, a romantika és az egyház életének megújulása újra visszaállította Gerhardt tekintélyét. Ebben a folyamatban nem kis szerepe volt a megújuló Bach tradíciónak is.

Gerhardt költészete történelmi korokon és földrajzi határokon átívelő költészet. Műveit az európai nyelveken kívül is számtalan nyelvre fordították, s világszerte ismerik. Recepció- történeti érdekesség lenne annak vizsgálata, hogyan fogadta be Kelet-Közép-Európa, s azon belül is természetesen Magyarország verseit és énekeit! S bár ilyen munka még nem született, Paul Gerhardt életéről regényes formában azért olvashatunk magyarul *Kapi Béla: Isten hárfása* című művében, melynek utolsó sorait idézem:

Csendes vallomás. A történeti elbeszélés írója szerette volna a múltban megéreztetni a jelent és jövőt. Az anyaszentegyház változó forgásában megmaradó ugyanazon hivatását s örökértékű tápláló igazságait. Veszedelmeket és lehetőségeket, helyzeteket és szükségleteket, köteleességeket és sorsokat. Parochia levegőjét és családi otthonok éltető elemét. Papi jellemek gerincét és anyák halálig való hűségét. Hitvallók megújuló feladatát és eléggő szívek néma tanúságát. Példát, irányt, lelket, melyekből Krisztus győzelmei születnek.

Befejezésül nem hallgathatom el friss személyes élményemet sem. Hangzó anyag került birtokomba, melyen szakavatott előadó olvassa Gerhardt verseit, a dallamok csak a felolvasás kíséretéeként, sokszor csak citátumszerűen szólalnak meg. Paul Gerhardt művészete új megvilágításba került számomra, s úgy éreztem, most kerültem hozzá igazán közel. Szerény ember volt. Magáról biztosan ma is csak azt mondaná: *A munkámat végeztem!* Verseket írt. Maga nem is gondolt kiadásukra. Gyülekezete tagjainak szánta sorait. Történelmi, több: igazi isteni csoda, hogy Johann Crüger személyében igaz barátja és munkatársa talált. Mi Crügernek köszönhetjük Paul Gerhardt verseit, s gyülekezeti énekinszünk gyöngyszemeit!

Paul Gerhardt élete és művészete *példa, irány és lélek számunkra, melyekből Krisztus győzelmei születnek.*

Asbóth Lászlóné

Megemlékezés Kapi Béla püspökről halálának 50. évfordulóján

„Ne feledkeztek meg vezetőitekről, akik az Isten ígését hirdették nektek. Figyeljetek életük végére, és kövessétek hitüket.”

(Zsid 13,7)

Hosszú ideig nem találtam magyarázatot arra a „titokzatos” hallgatásra, ami Kapi Béla személyét és püspöki munkásságát évtizedekig homályba burkolta még – bizonyos mértékben – a rendszerváltás után is. Igaz, a szó szoros értelmében nem szorult úgy rehabilitálásra, mint Ordass Lajos vagy Túróczy Zoltán püspökök. El-lene nem indítottak bírói eljárást, nem volt fogságban, nem börtönözték be, és nem ítélték el. Bár mind a Tanácsköztársaság idején, mind Rákosi hatalomra lépésével elhatározott dolog volt félreállítása, vagy ha ez nem sikerül, likvidálása. Egészségi állapotának megromlása és életkorára való hivatkozással történő nyugdalomba vonulása a fennálló rend számára megoldotta ezt a kérdést. Hallgatásra ítélték, és hallgattak róla. Ha nevét kitörlik az emlékezetből – gondolták –, akkor el lehet tüntetni nyomtalanul.

Az egyházi sajtóban jelent meg ugyan 1970-80-as évek fordulóján vele kapcsolatban néhány cikk. Ezek azonban nem munkásságát méltatták, hanem — kiragadott eseményekkel kapcsolatban — elmarasztalólag nyilatkoztak róla és egyház-vezetéséről. Idézet az Evangélikus Élet 1979. július végi számából, a „Kapi Béla püspökre és korára emlékezünk” címmel közölt cikkből: „... a két világ háború között az egyház nagyjából-egészéből összenőtt azzal az igazságtalan társadalmi renddel, mely akkor már Európában „Múzeum”-nak számított ... kiszolgálója és támogatója lett az egyház a fennálló társadalmi rendnek... A fasizmus embertelensége, a fajüldözők gonoszsága tetőfokán Kapi Béla püspök 1944. jún. 21-én közös protestáns emlékiratot nyújtott át az akkori igazságügy miniszternek. Előbb kellett volna kiáltani.”

Káldy Zoltán beszéde 1984. máj. 14-én a magyar zsidóság deportálása megkezdésének 40. évfordulója alkalmából a Kozma utcai gyászsztentiszteleten (Evangélikus Élet 1984. máj. 20.): „... bűnbánattal kell megvallanom, hogy mi, keresztyének, — ezen belül az én evangélikus egyházam — sem tett meg mindent azért, hogy 1944. máj. 15-e ne következék be. Szégyelljük, hogy azok a keresztyén püspökök, akik az egyház egykori felsőházi tagjai voltak, ahelyett, hogy Isten nevében tiltakoztak volna, megszavazták az 1938. és 1939.-i zsidó törvényeket, amelyek a magyarországi zsidók jogait korlátozták.” A jogkorlátozás megszavazása és a deportálások ténye nem következnek egymásból. Az 1939. és 1944. közötti egyházi megnyilatkozások elhallgatása tendenciózus volt. A módszer, a „csúsztatás” nem ismeretlen. Lehet vele a közvéleményt manipulálni a kívánt minősítés érdekében.

De kinek és miért volt érdeke az, hogy magyarhoni evangélikus egyházunkat így minősítsék? Mi célból kellett annak a 20. századi egyik nagyon is aktív, építkező vezér egyéniségéről következetesen hallgatni, vagy nyilatkozatainkban méltatlan és hűtlen sáfárnak feltüntetni?

A választ megsejtettem, amikor egyházépítő munkásságát a maga összefüggésében és történelmi keretében áttekinthettem.

1879. aug. 1-én született Sopronban Kapi Gyula evangélikus tanítóképző intézeti tanár, később igazgató és egyházzeneész és Hirschfeld Adrienn harmadik gyermekéént. A családi otthonban a hitre nevelés, hitben élés, a hűség, becsületes és kötelességtudó életvitelre kap indítást és életpéldát. Iskoláit Sopronban végzi, a Képző elemijében, a Líceumban és a Teológiai Akadémián, melyet a rostocki és hallei egyetemeken fejez be. 1901-ben avatja lelkésszé Gyurácz Ferenc püspök Sopronban. Ugyanitt köt házasságot Hegedűs Katinkával. Munkáját segédlelkészként Nemesdömölkön kezdi, onnan püspöki titkárként Gyurácz mellé kerül Pápára, majd 1904-től 12 éven át körmendi lelkész. Isten ezekben az években készítette fel arra a szolgálatra, amit 32 éven át mint püspök, az egyház vezetője- és pásztoraként végzett. Külföldi tartózkodása alatt, majd püspöke mellett szembesült azzal a szomorú állapottal, ami a 19-20. század elején jellemezte evangélikus egyházunkat. A munka gerincét alkotó igeszolgálat a humanitás és erkölcsös életvitel fontosságát hangsúlyozta. A jól szervezett és pontos hivatali és törvényi keretek által kialakított egyházi struktúrát nem töltötte ki a Lélek. Jézus Krisztus teste: élő egyház csak akkor lesz, ha a tagokat áthatja és megmozdítja Isten Szentlelke. Körmendi munkájával kapcsolatban három eszközt említ: Isten igéjét szólni, mint a legfőbbbet mindenütt, ahol lehet, és azt az életre alkalmazva. „Bizony, belenyúltam a családnak, a házastársaknak életébe is, s nem kíméltem városi híveimet sem, mikor az ő vérszegény, tartalmatlan, vallási szempontból értéktelen világnézetű vallásosságukat tettem bírálat tárgyává.” Második eszköz a vallásos estek, harmadik a személyes érintkezés, a pásztori látogatás volt. Irodalmi munkálkodása során könyveivel, újságcikkeivel, tanulmányaival első sorban a modern, művelt ember lelki problémáit és életének kérdéseit veszi sorra. Az egyszerű, vidéki hívek számára 1910-ben a Harangszót indítja meg. Körvonalazódik, hogy mindenféle társadalmi réteg számára el kell juttatnia Isten üzenetét. Az 1. világháború kitörése újabb munkaterületet jelent: Isten igéjével, úrvacsorával, áldással indítani a frontra katona-híveit, vigasztalni, erősíteni, segíteni az itthon maradókat. Több tízezres példányban küld karácsony, húsvét, pünkösd idejére igei üzenetet a frontra. Mindemellett segít eligazítani egyszerű híveinek ügyes-bajos dolgait is.

1916-ban püspökké választása során túl kell lépnie a gyülekezeti határokon. Az egész Dunántúli Egyházkerületet gondjaira bízta az egyház Ura. Világosan látta, hogy az egyház két részre oszlik: szervezett gyülekezetre és imádkozó gyülekezetre, s e kettő nem vagy csak alig fedí egymást. Fontos, hogy imádkozó, az egyház Urával élő kapcsolatban levő emberek legyenek a gyülekezet tisztségviselői. Püspöki működésében arra törekedett, hogy az egyház mint Jézus Krisztus teste a maga boldogító valóságában minél teljesebben bontakozhasson ki. Vigyázott arra, hogy az evangélium tisztán és igazán hirdettessék. Az igehirdetés valóban Isten beszéde és ne emberi produktum legyen. Az egyház közigazgatási munkájával kapcsolatban meggyőződése volt, hogy törvény, szabályrendelet szükséges. A

rend megteremtése nélkül nem állhat fenn és nem működhet egy szervezet sem. Ez azonban csak eszköz az isteni kinyilatkoztatás szolgálatában.

1918-ban megalakította a Dunántúli Luther Szövetséget. Püspöki programja megvalósításához kapott ebben egy olyan szervezetet, melyen keresztül irányítani tudta a gyülekezetek, lelkészek, egyházi tisztségviselők, az egyház népének társadalmi, nemzeti, világnézeti és politikai felfogását. Egyházvédelem, hiterősítés, sajtó e szervezet keretében működhetett. A Dunántúli Luther Szövetség munkáját két irányba szélesítette ki. Egyik részről főként a városi gyülekezetekben tartott főként világnézeti előadás-sorozatokkal (ekkor már Oroszországban a kommunista-ateista ideológia tör előre), a másik irány az Evangélikus Diákszövetség megalakítása a Dunántúl valamennyi középiskolával rendelkező városában. A kisebbségben levő evangélikus tanulókat gyűjtötte össze iskolaközi jelleggel. Évenként részletes munkaprogramot és munkaanyagot kaptak. Ezzel párhuzamosan gyülekezetenként megszervezték az Ifjúsági Egyleteket; s ezeket szintén ellátta évente munkaanyaggal és munkaprogrammal. Az egyház iskola-munkájával kapcsolatban fontosnak tartotta a lelkész és tanító egymással való kapcsolatát. A népiskolákkal (elemi iskolák) kapcsolatban az evangélikus jelleg érvényesítését követelte. Hangsúlyozta, hogy az iskolák egymáshoz tartozása ne legyen formáság, hanem lelki kapcsolat, az egyházi lélek tovább sugárzása. Ennek megvalósítására hozta létre később az Iskolai Kisgyülekezeteket. A középiskolák elé azt a feladatot állította, hogy példaképekre figyelő, becsületes, munkás nemzedéket neveljenek a nemzetnek is és az egyháznak is. A hitoktatás érdekében megszervezte az önálló hitoktatói státust. 1923-ban felállította az Evangélikus Teológiai Fakultást.

Az egyre inkább kiszélesedő belmissziói munka végzését elvárta lelkész kollégáitól. Kimondta, hogy ez a hivatásbeli kötelességekhez tartozik. A lelkészek munkája nem merülhet ki az egyházi szertartások végzésében és az egyház-közigazgatási munka elvégzésében. 1924-től az évente megjelenő Belmissziói Munkaprogram-füzetek adtak munkatervet is, de tartalmaztak felolvasásra, előadásra, ünnepi megemlékezésekre kész anyagot az ifjúsági egyesületek, diákszövetségek, presbiterek, felnőtt egyháztagok részére is.

A gyülekezetekkel való személyes kapcsolata egyházlátogatásai során valósult meg. 1919-29 között 333 anya- és leánygyülekezetet és nagyobb szórványt keresett fel, így az egyházkerület minden gyülekezetét és lelki munkását megismerhette. Fontosnak tartotta lelkész társai és a tanítók hitbeli, lelki életének újjulását. Körzeti lelkész-konferenciákat szervezett, amelyeknek programja alkalmas volt a lelkész, tanító egyéniségét, hivatását, kötelességtudatát formálni, alakítani.

A 2. világháború folyamán többször is felemelte tiltakozó szavát az egyre agresszívabbá váló német nemzeti szocializmus túlkapásai ellen, a végzetet feltartóztatni azonban ő sem tudta. Erős küzdelmet folytatott püspöktársai élén és a református egyház vezetőségével együtt a magyar honi zsidóságot és ezzel a nemzeti becsületet sújtó istenellenes és embertelen eljárás ellen. Ezekben a küzdelmekben rendíthetetlenül kitartott az evangéliumi igazság és annak gyakorlati megvalósulása mellett, noha ez abban az időben veszélyes volt. A kommunista hatalomátvétel után ugyanígy kiállt a németek kitelepítése ellen is.

De nem hallgatott a nemzetet érintő és az általános erkölcsi és keresztyén normákat semmibe vevő intézkedésekkel és rendelkezésekkel kapcsolatban sem. Csak

néhányat említek példaképpen. Beadványok, tiltakozások a képviseléválasztás meghamisítása ellen; a sajtószabadság elsikkasztása ellen; nyílt levél a kormányhoz; és egy rövid idézet az 1946. nov. 21-i jelentésből: „... a kormány reakciónak tartja, és minden fogadkozása ellenére ily módon kezeli az egyházat... Pedig az evangélikus egyház szervezeténél és szelleménél fogva demokratikus... Reakcióssá csak akkor válhatunk, ha az állam reakcióssá lesz Istennel szemben.”

El kellett hallgattatni! Hallgatni *kellett* róla!

Harminckét évvel megválasztása után, 1948-ban tette le püspöki szolgálatát. Hetvennyolc éves korában — éppen ötven esztendővel ezelőtt — 1957. április 2-án szólította magához az élet és halál Ura.

*

E megemlékezés nem tudta felölelni egész munkásságát. Szó sem esett pl. a többi felekezettel való kapcsolatáról, amerikai útjáról, irodalmi munkásságáról, a Dunántúli Egyházkerület megszűnéséről és életéről a nyugalom éveiben. De bízom benne, hogy így is kirajzolódhat egy kép Kapi Béláról, amely azt mutatja, hogy a jó Pásztor nyomdokán igyekezett járni a rábízottak vezetésében.

Befejezésként hadd írjak le néhány mondatot Túróczy Zoltán püspök igehirdetéséből, amit Kapi Béla ravatala mellett mondott:

„E koporsó lakója olyan időben élt, született és nevelkedett az evangélikus egyházban, amelyben a magyar evangélikus egyház még a racionalizmus kiszikkadt legelőjén kereste az üdítő forrásvizet és az Isten vezérlő Szentlelke őt meg tudta találni és vele rá tudott találatni a pozitív keresztyénségre, az igaz hitre, az írás fundamentumán felépülő keresztyénségre és a gólgotai keresztre.... Isten Szentlelke nélkül is nagy ember lett volna... ő pedig Isten Szentlelkének engedelmeskedve teológussá lett. Ez a csodálatos változás kiütöközik abban, hogy a szónokból igehirdető lett, a rétorból prédikátor, az íróból bizonyágtevő, az egyházfejedelemből szolga és munkatárs meg misszionárius.... Amit Kapi Béla egyházunk életében a Harangszó és Lelkipásztor megteremtésével és felvirágoztatásával, a Belmissziói Munkaprogram megindításával; a körzeti lelkészkonferenciák szolgálatával, továbbá a pedagógus evangélizációval az egyház történetében elvégzett, az olyan szolgálat, amelyről mindig hálával fog megemlékezni minden egyháztörténetíró.”

Bizonyosak vagyunk abban, hogy amit rajta keresztül az egyház Ura munkált, az nem vész el. Ebben a hálaadó reménységben tekintünk rá vissza.

Forrásmunkák:

D. Kapi Béla: Lámpás az oltár zsámolyán

Lévai Jenő: Szürke könyv A magyar zsidóság megmentéséről (Officina)

Evangélikus Élet számai: 1992. ápr. 12; 1997. máj. 4, 18; 1998. márc. 1; 2005. márc. 6.

Keveházi László: „Lámpás az oltár zsámolyán” - Könyvismertető, Soproni Szemle 2006/1.

v. Kapi Béla: Levél a Magyarországi Evangélikus Egyház Rehabilitációs Bizottságának

Túróczy Zoltán: Temetési beszéd Kapi Béla ravatalánál, 1957. ápr. 5-én

Czenthe Miklós

Dr. Schulek Tibor (1904-1989)
Emlékezés egy könyvbemutató ürügyén

„Tudjuk, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van.” (Róma, 8, 28)

(Thurnayné Schulek Vilma: Édesapánk, dr. Schulek Tibor - Egy evangélikus lelkész kiizdelmes élete és munkássága a 20. századi Magyarországon, Piliscsaba 2006. Ordass Lajos Baráti Kör, 293 l.)

A 2006 karácsonya előtt megjelent könyv valódi ajándék volt a magyar evangélikusság részére. A könyvismertetés a *kelenföldi* evangélikus templom gyülekezeti termében történt. Abban a templomban, amelyet Schulek Tibor édesapja, Schulek János tervezett, és ahol 18 éve Schulek Tibort búcsúztatták. Köszönet mindazoknak, elsősorban a családtagoknak, azon belül is Schulek Tibor első gyermekének, *Schulek Vilmának* és férjének – egyben szerkesztőtársának –, *Thurnay Bélának*, akik a családi levelesláda titkaiba betekintést engedtek, és végezték a szerkesztés fáradságos munkáját. Talán az örökölt kötelességtudat vette rá az utódokat, hogy ne hagyják feledésbe menni, tegyék közkinccsé édesapjuknak, dr. Schulek Tibor evangélikus lelkésznek életét és munkásságát.

A Schulek-könyvbemutatón ülve úgy érezhettük, hogy évtizedeket visszarepültünk egy másik, egy jobb világba, ahol még az emberség volt az irányadó és az adott szó kötelezett. Ezt a világot, a valódi lelki nemességet képviselte Schulek Tibor esperes, tábori lelkész, tudós irodalomtörténész, nyolcgyermekes családapja. Az egyház és emberileg mindannyiunk számára példakép ő, olyan példa, amilyenre ma nagy szükség van. Nem neki, hanem nekünk: mutasson utat, adjon tanácsot a maiaknak. Oly korban élt ő, és olyan eseményeket élt meg közelről, mint a II. világháború, a Don-kanyar pokla, tíz- és százezrek nyomorúsága, halála, világok és rendszerek elmúlása, elsüllyedése. Ilyen korban élt Schulek Tibor, akinek szilárd hite ma is tájékozódást segítő világítótoronyként szolgál.

A kelenföldi könyvismertetés kapcsán mintha családi esemény részesei lennénk. Az asztalfőn láthatatlanul maga az ünnepelt, az idős evangélikus lelkész ül, körülötte népes családja, gyermekei, unokái. A tágabb rokonsághoz mintha mi is, a hallgatóság odatartoznánk, akik közelebből vagy távolabbról ismerték, vagy akár már csak hallottak róla. Mind, akik eljöttek, akik e tereben ülnek, lélegzet-visszafojtva hallgatjuk: a felszólalók által maga az ünnepelt beszél. Schulek Tibor ajtaja mindenki előtt nyitva állt, gondja volt a körülötte levőkre, figyelme mindenre kiterjedt. Egyik utolsó képviselője volt annak a régi, patriarkális egyházképnek, amely az egyházban nem hivatalt, hanem hivatást, nem munkahelyet, hanem ott-hont, tágabb értelemben vett családot látott. Ilyen szeretettel, de ilyen szigorral is tekintett e tágabb családja, a magyar evangélikusok ügyeire.

Az emlékkönyv műfaját az alcím szabatosan meghatározza: *„Egy evangélikus lelkész kiizdelmes élete és munkássága a 20. századi Magyarországon”*. Ez jelzi, hogy

itt nemcsak egyéni pályáivról van szó, hanem egy közösség, a 20. sz.-i magyar evangélikus egyház küzdelmekkel és szenvedéssel teli történelméről is. A könyv családias vonása ellenére gondosan és áttekinthetően szerkesztett, érvényesíti e közlendőt, ugyanakkor tiszteletet parancsoló szemléletmódot. *Négy részből* áll: elsőként a lelkész eseménydús életút állomásait tekinthetjük át, ahol gondosan válogatott képek, térképek segítik az eligazodást. Másodikként következnek terjedelmes és szerteágazó tudományos munkásságának felsorolása: könyvei, tanulmányai, folyóiratcikkei és kéziratban maradt munkái. A harmadik rész az egyháztörténe-
szek számára igazi csemege: dokumentumok a szocializmus kori egyház 40 évéből, a Dezséryhez írott 1956-os levél, az 1962-es Schulek-per anyaga, a Káldyval folytatott 1956-os és 1985-ös levelezés. Negyedik részben a Schulek Tiborra emlékező levelek és írások hosszú sora következik, egyéni és színes vallomásokkal.

Az életút bemutatásában a családi háttér és a gyermek- és fiatal kor bemutatása különösen érdekes, mert ez a későbbi egyházi szerepléséhez képest kevésbé ismert, pedig gazdag személyiségének alakulására alig ismert részleteket hoz. A családi származás és háttér szinte egy Thomas Mann-i Buddenbrook-házhoz hasonló polgári családtörténethez hasonlít. Bepillantathatunk egy igazi közép-európai, magyar és német „összetevőkkel” rendelkező család 19-20. sz.-i történetébe. Schulek Tibor apai ágon neves evangélikus lelkész- és értelmiségi családból származik. A Schulek „fatornyos hazája” messze északon, a felvidéki, Árva megyei Nagyfaluban (ma: Veli ná) volt. Évszázadokon keresztül bőven kerültek ki a családból értelmiségiek, lelkészek, akik az evangélikus egyház iránti elkötelezettséget, a kultúra tiszteletét nemzedékről nemzedékre hagyományozták. A Schulekekben őseik révén a többnyelvű, kárpát-medencei evangélikus egyház nyelvei, *nemzetiségei* kavarnak, a családban a magyar, tót (szlovák), német szó egyaránt használatos volt. Ide tartozik egyetlen személyes emlékem Schulek Tiborról: mikor nagyon idős korában a budavári gyülekezetben megismert Csorba Istvánék segítségével beszélgettem vele. Már beteg volt - szavait alig lehetett érteni (még magnófelvétel is készült). Elmesélte, hogy az 1848-49-es szabadságharcban ugyanabból a családból volt, aki Kossuth mellett, volt, aki Hurban mellett, volt, aki az osztrákok vagy Jellasics mellett harcolt (1943-ban tanulmányban írt erről).¹ A német elődöktől jöhet a különös köteleességtudat, a felvidéki vonalról pedig a türelemmel párosuló kemény magyarság.

Schulek Tibornak volt kitől örökölnie tehetségét. Nagyapja Schulek Frigyes volt, a magyar építészet nagymestere, a világszép Mátyás-templom, a Halászbástya tervezője. Édesapja, Schulek János, ugyancsak neves építész volt, a visegrádi királyi palota feltárója. Gondos nevelést kap egy németországi, majd a rimaszombati protestáns, végül a Lónyay utcai református gimnáziumban. Teljesen cserkészkedik, amivel az ifjúsági mozgalomban és az emberekkel bänni tudás terén nagy tapasztalatot szerez. Soproni evangélikus teológusként egy szobában lakik az egyháztörténet későbbi kutatóival, Sólyom Jenővel és Wiczian Dezsővel, (különösen Sólyom Jenőhöz életre szóló barátság fűzi). Teológusi tájékozódására jellemző, hogy a kiüresedett, elsivárosodott egyházi (és világi) élettel szemben a cserkészletben és a

¹ Schulek Tibor: Tükördarabok a Schulek-család múltjából I. A XIX. sz. nemzetiségi válsága egy felvidéki család sorsában, in: Új Magyar Museum, Kassa, III. kötet, 1943, 11 p. + családfa ábrázolás

keresztény ifjúsági munkában keresi a kiutat. A teológiát külföldi utazással szakítja meg, Németországban, Angliában életre szóló tapasztalatokat szerez a korszerű nyugati egyházi munka terén. Egy jelenet jól szemlélteti személyiségét: egy németországi (lausitzi) gimnáziumban nevelőtanárságot vállal. Télen egy tavon korszolyáznak, mikor beszakad a jég az egyik fiú alatt, Schulek Tibor rögtön feltalálja magát, nem fél, létrát hoz, arra fekve óvatosan megközelíti a lyukat és kiment a fiút. A 20. sz.-i Közép-Kelet-Európában többször beszakadt a történelem jege alattunk, sokszor kellett menteni a menthetőt.

1928-ban volt lelkészavatása a Deák téren. A keresztény diákmozgalom aktív tagja, a *Magyar Keresztény Diákszövetség* (MEKDSZ) evangélikus titkára, tahi táborok előadója. Innen származik ismeretsége *Majoross Edittel*, a tehetséges festő-növendékkel. Tehetséges iparművész volt, számos munkája (rajzok, festmények, ol-tárterítők, szobrok) látható templomokban, gyülekezetekben vagy magánkézben. 1932-ban volt esküvőjük, esküvői ígékük ez volt: „Egymás terhét hordozzátok”. Kettejük kapcsolata a szimpátián túl világnézeti azonosságot is jelentett, ez segített számukra kitartani a nehéz időkben. Gyors egymásutánban, 1933-tól 1950-ig nyolc gyermekük született (Vilma, Mátyás, Gáspár, Sarolt, Kata, Ágoston, János, Edit). A Schulek-házaspár még a legnehezebb években is képes volt szép gyermekkort varázsolni a növekedő családnak. Schulek Tibor példás családapa volt, gyermekei és leszármazottai köztünk élnek, örökölték azt a bájt és eleganciát, amit nem lehet összetéveszteni. Kedvesség, humor, mellette a lényegben szigorú következetesség, a munka szeretete, egyházhűség, kultúraápolás és rendíthetetlen magyarság jellemzi a családot.

Schulek Tibor tudományos munkásságot is folytatott: 1934-től a legszínvonalasabb evangélikus folyóirat, a *Keresztény Igazság* szerkesztőségének tagja. A háború kezdetén, 1939-ben jelent meg egyik főműve, doktori disszertációja, *Bornemisza Péter reformátor élete*.² A sokféle tehetséggel megáldott Schulek Tibor talán nem véletlenül választotta tudományos kutatása tárgyául az ízig-vérig reneszánsz jellemű 16. sz.-i evangélikus prédikátort. Író és hőse szinte hasonulnak, Bornemisza alakja, harcai, sorsa sok vonásban emlékeztet Schulek Tiboréra: „Minél jobban bontakozott ki előttem Bornemisza élete és munkássága, annál inkább kerültem varázsa alá” — írta.

Schulek Tibor 1930-tól protestáns *tábori lelkész*ként a honvédség állományába tartozik, ahol 17 évig szolgál. Ez a szocializmus évtizedeiben elfeledett – azóta újjáéledt – lelkészi munkaág különleges tulajdonságokat kívánt. A kiváló ifjúsági vezető, világban tájékozott, szilárd világnézettel rendelkező, jó fellépésű Schulek Tibor megtalálta az egyéniségéhez közelálló, nem könnyű „lelkészi műfajt”. A képekről magas, jóképű fiatal tiszt néz ránk: „a legénységgel szemben határozott, következetes, igen jóindulatú, de igazságos” – hangzott hivatalos jellemzése.

Más volt azonban a békeszolgálat, mint a háborús szolgálat az 1939-től kezdődő pusztító világégésben. A háborús idők leírása, Schulek Tibor szerepe, valóságos Odüsszeia a *II. világháború* forgatagában. Levelei, naplója a „valahol Oroszországban” küzdő honvédek, majd a Kárpát-medencében élet-halálharcot vívó ma-

² Schulek Tibor: *Bornemisza Péter 1535-1584*, Budapest-Győr-Sopron: Keresztény Igazság, 1939, 452 p.

gyarság történetének fontos történelmi forrása. Olyan helyszíneken, időkben volt jelen, melyek életének eseményeit, emlékeit elsősorban köztörténeti és hadtörténeti forrássá avatja. Itt már nem csak egyháztörténetről, hanem véres és valóságos történelemről van szó. Schulek Tibor becsülettel végigszolgálja a frontokat, közeli kapcsolatba került az 1945 után kommunista bosszú áldozatául esett, evangélikus *Jány Gusztáv* magyar királyi vezérezredessel, a 2. magyar hadsereg legendás parancsnokával. A családtagok elmondása alapján Jány Gusztáv képe mindvégig ott volt Schulek Tibor íróasztalán. A Schulek-család 1941-ben Budapestről a csehek alól felszabadult Kassára került. Schulek Tibor az orosz frontra kerülve sejtje meg, hogy itt olyan erők világháborújáról van szó, amely elsodorhatja a békebeli Magyarország polgári életét is. Feleségének írja, hogy hazatérve sokat fog a gyerekekkel foglalkozni: „Mert maradandó az lesz számukra, amit így kapnak szüleiktől. Bútor és vagyon, jólét és gondtalanság úgy elrepülhetnek máról holnapra, mint az orosz gyárak és városok...”

A jóslat beteljesedett: a vesztes háború a családot elválasztja egymástól: Schulek Tibor a visszavonuló sereggel a nyugati határszélre, majd Pozsonyba kerül. A Kassán maradt családot 1945-ben a csehek sok más anyaországi magyarral együtt kiutasítják. A háború utáni *válságos években* ide-oda veti a nagycsaládot a sors (Nyíregyháza, Debrecen, Pécs). A nehéz helyzetben is feltalálják magukat, főleg az édesanya lélekjelenlétére volt szükség, de mindenütt akadnak baráti, támogató kezek. A háború idején és az azt követő nehéz években bontakozik ki Schulek Tibor élethosszig tartó szenvedélye: egyházi *énektörténeti* (himnológiai) munkássága. Szünetesen gyűjtötte a régi szép evangélikus énekeket. Két fontos énekgyűjteménye jelent meg: 1945-ben a *Régi Magyar Istenes Énekek* (Schulek Tibor - Sulyok Imre, Győr: Harangszó, 1945, 223 p.), 127 db. kottákkal ellátott, 16-18. sz.-i ének. 1947-től megbízzák az énekügyi bizottság előadói tisztségével. 1950-ben jelent meg a *Cantate! Énekeljétek! 101 egyházi ének dallama*, (Budapest: Evangélikus Egyházegyetem, 1950, 126 p.). Ezek a munkái mutatták fel azt az énekkincset, ahová az evangélikusok visszanyúlhattak. (Schulek Tibor halála után 470 példányos énekeskönyv-gyűjteménye, amelyre mindig büszke volt, a győri evangélikus gyűjteménybe került, id Magassy Sándor katalogizálta példamutatóan).

Schulek Tibor jól sejtette: a régi Magyarország a háborúval együtt múlttá lett. Az 1945-ben kitört béke, az egyre inkább jelentkező kommunista önkényuralom pedig nem hozta meg a lelkek békéjét. Schulek Tibornak 1948-ban sikerült *Komáromban* lelkészi állást kapnia, ahol 1963-ig szolgált. Ez a kor volt igazi gyülekezeti szolgálata. De a békesség azért itt sem volt teljes. Az egyre balra tolódó, a kommunista államhatalomnak engedelményeket tevő egyházi vezetés szemében Schulek Tibor kezdettől szállka volt. Szókimondó stílusa, egyenes jelleme miatt a kiváló lelkész politikailag „megbízhatatlan elemnek” számított. Jellemző, hogy Reök Iván egyetemes felügyelő kifogást emelt 1950-ben történt *esperessé* választása ellen, „népi demokrácia iránti nem megfelelő hozzáállása miatt.” „Tűrhetetlen dolog az, hogy vezető állásra egyházunkban olyanok jelöltessenek, akiknek sem múltja, sem jelene politikailag nem kifogástalan.” „Horthysta katonatiszt”, az „egyházi reakció képviselője” volt, 1950-től haláláig készültek róla belügyi jelentések. Az 1952-es egyházigazgatási reform során megalakult új északi kerület püspöke, a vonalas Vető Lajos már ekkor palástvesztéssel fenyegette meg. Esperesi funkciójáról 1953-

ban kellett lemondania. Ami talán a legjobban fájt neki, 1954-ben kihagyták az új énekeskönyv-bizottságból is. Mivel szaktudása nélkülözhetetlen volt, csak mint időnként bevont „levelező-tanácsadó” vehetett részt a munkálatokban. Schulek Tibor himnológiai munkássága így is beépült a *Keresztény Énekeskönyv* 1955-ös kiadásának új részébe (a dunántúli énekeskönyv rövidített kiadása), ami fontos lépcsőfok volt az új és egységes evangélikus énekeskönyv létrejöttéhez.

Az előzőkből is következik, hogy Schulek Tibornak határozott egyházpolitikai nézetei voltak. Világosan látta azokat a buktatókat, amiket el kellett (volna) az egyháznak kerülnie. Az ötven évvel ezelőtti *56-os forradalom* az evangélikus egyházban is változást hozott. Schulek Tibor is aktivizálódott, aktívan bekapcsolódott az eseményekbe: bátor és nyílt hangjával próbál segíteni a zsákutcába jutott egyháznak. Augusztusban találkozik Ordass Lajossal, szeptemberben a III. fői lelkészkonferencián felszólal: „Mondjuk meg őszintén, hogy egyházi diktatúrával állunk szemben, nem hangozhatott el az egyházban kritika.” Az ÁEH számára írt nyolc oldalas iratban fejtegette ki az állam és egyház egészséges viszonyáról való elképzeléseit (Jó lenne, ha ezt az iratot egyháztörténeti jelentősége miatt a Keresztény Igazság olvasói teljes terjedelmében megismerhetnék). Schulek Tibor levelet írt Dezséry László püspöknek, melyben nyíltan megmondta neki, nem alkalmas püspöki tisztségre. Nov. 3-án jelen van az Ordass Lajos püspök vezetésével megtartott egyházi megbeszélésen. Bár Schulek Tibort 1957-ben több ízben az egyházat képviselő delegáció tagjának jelölték, de az állam nem engedélyezte kiutazását.

Schulek Tibor neve az evangélikus közelmúltról való közgondolkodásban az egyházi ellenfékkel, az Ordass-vonallal, a félreállított lelkész fogalmával kötődik össze. Schulek Tibor példát adott avval, hogy egy ponton túl nem lehet menni a kompromisszumokban, mert akkor már a lényeg, a becsület sérül. Kész volt bátran és katonásan szembenézni azzal, hogy több évtizedes lelkészi pályafutással a háta mögött, nagy és ellátnivaló családdal körülötte szeretett egyháza „kitagadja”. Kritikusai mondhatják: kihívta maga ellen a sorsot. De pontosabb az, hogy szembenézett a sorssal, nem tért ki előle. Ezért válik Schulek Tibor és sorstársai meghurcoltatása erőt adó példává. Schulek Tibortól származik a közelmúlt feltárásával küszködő egyház egyik legjobb megfogalmazása is: „Nem engem kell rehabilitálni, hanem a koncepciók pert lefolytató egyházi bíróságot!”

Ordass püspök 1958-as, második eltávolítása után csak idő kérése volt az „Ordass-vonallal” való leszámolás. Idő kérdése volt, hogy mikor kerül sorra Schulek Tibor. Erre ürügyet egy 1962. júniusi egyházmegyei LMK-gyűlés szolgáltatott, melyen Káldy püspök is részt vett. Schulek Tibor felszólalt a nemzetgyilkos abortusztörvény ellen, ill. az erdélyi magyarok érdekében. Az állam és egyház jó viszonyának veszélyeztetése miatt *koncepciók per* indult ellene, melynek során lelkészi állásától megfosztották. A család megélhetése, lakása évekig bizonytalan volt, míg végül Budapestre költöztek. A meghurcoltatás nem törte meg Schulek Tibort, tudományos kutatásait folytatta, nyelvórákat adott. A Magyar Tudományos Akadémia *Irodalomtudományi Intézetében* a Klaniczay Tibor által alakított reneszánsz és barokk kori művelődés és irodalom kérdéseit kutató csoport tagja lett. Bel- és külföldi szakmai körök elismerték munkásságát. Tagja lett a nemzetközi himnológiai munkaközösségnek is, de külföldi konferenciákra csak nagyritkán engedték ki.

Az egyház Káldy-korszak alatti pangását és ellaposodását kívülről szemlélte. De lélekben mindvégig lelkes maradt, egyházának hű tagja, aki figyelemmel követte az eseményeket. Megrázó és történeti értékű forrás *Káldy püspökkel* való 1985-ös levelezése. Olyan kordokumentum ez, mely Káldy jellemére éles fényt vet. Schulek Tibor és Káldy Zoltán levélváltására 1985 januárjában került sor. Szinte görög drámákra jellemző sűrűsödés tanúi vagyunk. Az 1984-as budapesti LVSZ-világgyűlés megszervezésével Káldy püspök hatalma és hírneve valóban a csúcsra érkezett. Ugyanakkor a tragikus körülmények közeli veszítést és végét is jelentik, még két éve volt akkor hátra. A Dóka-levél miatt feszült, puszkaporos hangulat uralkodik az evangélikus egyházban. Schulek Tibor egyháztörténeti paradigmaként elküldi püspökének a 17. sz. eleji Szilvásújfalvi Imre reformer lelkes és Hodászi Lukács konzervatív püspök összecsapásának történetét. Káldy rövid válaszában megköszöni a különnyomatot, de gyanakodik: „Az ajándék mögötti célt nem látom. Ha a szolidaritást kívántad kifejezni ... akkor ezt a szolidaritást hálásan köszönöm. Ha ennek az ellenkezője volna a cél – amit nem tételezek fel Schulek Tiborról – akkor nem kívánok reagálni.” És itt jön a megdöbbenő önleplezés, amikor Káldy hozzászól: „Aquila non captat muscas” (a sas nem kapkod legyek után).

Schulek Tibor hű önmagához, „állja a sarat”, válaszában megmagyarázza, kifejti, hogy küldeményének valóban volt aktualizáló célzata. A Dóka-levélre dühödten reagáló Káldyt látva Schulek így imádkozik: „*Uram térítsd meg vagy szabadítsd meg tőle az egyházat!*” Schulek Tibor kristálytisztán jellemzi a Káldy-jelenséget, amit azóta sem fejtettünk meg, de ami azóta is körülöttünk mozog, és részben meghatároz. Schulek így Káldynak: „Bevallom hitem csődjét Veled kapcsolatban. Nem tudok tovább imádkozni Érted, pedig de sokaknak kellene imádkozniuk újbóli megtérésedért! Mert az elsőből kiestél, és az a nagy baj, hogy nem akard vagy nem tudod észrevenni. Jött a helyére a hatalom démoniája, a hübrisz, az *aquila-komplexus*, a csalatkozhatatlanság, a kritizálhatatlanság, robbanékonyság, emberek iránti bizalmatlanság, megvetés, az elmagányosodás stb. Lettél gátlástalan autokrata tirannus, módszered pedig a szeretet helyett a megfélemlítés. Nincsen az egyházban senki, aki annyit dolgozna, mint Te, mert azt hiszed, hogy mindent csak Te tudsz helyesen elvégezni és nem bízol senkiben. Ezzel kirekesztettél egy nemzedéknyi becsületes közegházi felelősséget vállaló készséget. – Legtöbbször igen jól prédikálsz, de a hirdetett ígét magadra nem vonatkoztatod.”

Schulek Tibor levelét lutheri indulattal zárja: „Nagy lelkiismereti szorongás van rajtam. Érzem felelősségemet egyházam iránt és Irántad is, hogy ezt meg kell írnom Neked. Magadnak ártasz és egyházunknak, ha aquila-göggödben nem akarsz, vagy nem tudsz magadba nézni és a magamfajta legyecské jószándékú zümmögésére csak egy kicsit is figyelni. Isten mentő kegyelmébe ajánl Schulek Tibor”. Káldy rövidesen megérkező válaszelevelét most nem idézem: megrendítő igazolása Schulek Tibor diagnózisának, bizonyítéka egy hajdan jóra való, de megtévedt és kényszerhelyzetbe jutott ember tragédiájának és előrejelzése önnön tulajdonságai által előidézett közeli bukásának.

Schulek Tibor 1989-ben, 85 éves korában hunyt el. Barátja és lelkesztársa, Tekus Ottó búcsúztatta. 1993-ban Schulek Tibor felesége is elhunyt, őt Madocsa Miklós temette, a visegrádi családi sírban nyugszanak. A Schulek-életrajzot, amely requiem egy sokat szenvedett, félreállított evangélikus lelkes emléke előtt, jó

szívvel ajánljuk mindazoknak, akiket a magyar evangélikus egyház zivataros 20. századi története érdekel. Végül álljanak itt *Tekus Ottó* 1989. május 31-én Schulek Tibor temetésén mondott búcsúszavai: „Jó tudatni azt, amiről meggyőződött minket az Isten, hogy akik őt szeretik, azoknak minden javukat szolgálja. Nemcsak tudjuk, tudatjuk is, mert Isten szeretetének ismerete felemel és hálaadással tölt el. Ezért bocsátjuk el hálaadással Schulek Tibor testvérünket, akinek személyében a Teremtő, Megváltó és Megszentelő Isten gazdagon megajándékozta egyházunkat. Ámen.”

Kertész Eszter

Üveg világ

A világ igazi arcát mutatja:
ilyen áttetsző, ilyen törékeny.
Ónos eső vont mázat az utakra,
jég csillog minden gallyon, levélen.

Mintha üvegből volnának a fák,
üveg füveken lépdél az ember.
Törékeny ő is. Félti még magát.
Nem láthat tisztán hályogos szemmel.

Nem végleges kép: jön majd olvadás.
Kinőtt jégpáncélt vedlik a világ.
Ropog, csöpög, és elsímítja, lásd,
a jégbefagyott harag lábnyomát.

Hetvenöt éve született id. Magassy Sándor

1932. január 3-án Győrött született id. Magassy Sándor testvérünk, az OLBK alapító tagja, folyóiratunk szerkesztőbizottságának — kezdettől fogva — aktív munkatársa. Négy esztendővel ezelőtt, 2003 februárjában szólította el közülnünk Urunk, s azóta is sokszor érezzük testi betegségei ellenére friss szellemének és termékeny alkotókészségének hiányát.

Folyóiratunkban és másutt számos cikke, tanulmánya jelent meg. Élete főműve a sok ezer adatot tartalmazó egyházi névtár (Onomasztikon) mellett az Ógyeházi perikópák két vaskos kötete. Ez utóbbiakat, és kéziratban fennmaradt — az ún. „A” perikóparend igéit feldolgozó — munkáját, valamint a hittankönyvekkel foglalkozó írásait a diakóniai teológia kritikai vizsgálatának szentelte.

Ennek jegyében születtek azok a — böjt 2. vasárnapjának evangéliumához fűzött — gondolatai is (rövid részlet az említett kiadatlan kötetből), amelyek közlésével megemlékeziünk róla születésének 75. évfordulóján.

A szerkesztő

Id. Magassy Sándor

Az „Úr szolgája” halált szenved — értünk Mt 20, 20-28

Textusunk kiváló lehetőséget nyújt ahhoz, hogy „a szolgálat” parttalanná és antropocentriskussá vált értelmezését helyes irányba fordítsuk. Felismerhetjük ugyanis, hogy az a „szolgálat”, melyről Jézus beszél, az isteni küldetés végrehajtása (20, 28). Ez az Isten „rendje”, akarata (20, 26a), amely radikális ellentétben áll az oly szívesen elharsogott „másoknak (embereknek) szolgálás” diakóniai teológia szerinti értelmezésével, ahol egyrészt az éppen aktuális hatalom elvtelen kiszolgálása (vö. „világtávlátú diakónia”!), vagy éppen a „mások” fölötti uralkodás megideologizált tartalma érvényesül (20, 25). A tanítvány a szenvedést vállalni tudja, ha az az uralomért történik, ha nyomában valamiféle előjog biztosíthatóvá válik számára, és ha a szenvedés időben behatárolható (20, 20-21 és 22b-23a). A vágyaknak ezen az „emberi szintjén” azonban nem lehet Jézussal a z o n o s u t o n járni. Jézus ugyanis nem az u r a l o m é r t, hanem m e g v á l t á s u n k é r t szenved. Ezért a Vele való közösségvállalás nem a h a t t a l o m b a n, hanem a jézusi v á l t s á g m ű h o r d o z á s á b a n részleteti a tanítványt. Ez az Atya ígéréteinek tartalma, melyet Jézus kinyilatkoztat a vágyaikat őszintén kimondóknak (20, 23b). A diakóniai teológia tetszetős slágertémája, a „Diakonosz-Jézus”, — amelynek érdekében e vasárnap altémája /Az Úr szolgája/ is megfogalmazódott! — hamis értelmezést ad a textusnak, mivel itt nem arról van szó, hogy Jézus „szolgál az embernek”, hanem arról, hogy „életét adja váltságul sokakért” (20, 28b!). Az uralkodás kiküszöbölhetetlen kísértésétől megérintett tanítványnak is tudnia kell, hogy kizárólag úgy „szolgál” valósággal és igazán, ha nem csupán hatalmi, uralkodási igényét adja fel, hanem Jézus váltságművét fogadja el, és Urának ebbe a szolgálatába tagozódik bele. Csak így nem n ö v e l i, hanem o l d j a azokat a feszültségeket, melyek minden közösségben óhatatlanul jelentkeznek (20, 24).

Böröcz Sándor (1913-2006)

1993-ban, az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában egy drámai önéletrajzi írás jelent meg, amely rövid idő alatt ismertté tette szerzője nevét nem csak a hazai evangélikusság körében, de egyházunk határain túl is. A kötet címe: *Kiáltás a mélyből*. Szerzője az a Böröcz Sándor, akit kilencvennegyedik évében, 2006. karácsony első napján hívott haza az egyház Ura, akinek ő egész kitűzelmes életében szolgált. Tőle — és már 1988-ban elhunyt feleségétől, született Szentgyörgyi Horváth Idától — január 13-án délelőtt 10 órakor vettünk búcsút a vadosfai evangélikus templomban.

Böröcz Sándor testvérünkre rövid életrajzával és a temetésén elhangzott igehirdetéssel — amelyet lelkész leánya tartott — emlékezünk.

A szerkesztő

Böröcz Sándor életrajza

A temetésen felolvasta Rác Dénes vadosfai lelkész

Böröcz Sándor — Böröcz Sándor és Tóth Lídia gyermekeként — a Vas megyei Borgátán született 1913. március 16-án.

Elemi iskoláit a helyi evangélikus iskolában végezte, majd ezt követően a soproni evangélikus líceum növendéke lett, majd 1932-33-as tanévben érettségizett. Egy évet otthon maradt, mert nem volt pénzük a továbbtanulásra.

1934-37 között a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Hittudományi Karán tanult.

1938. szeptemberében avatta fel Kapi Béla püspök a győri öregtemplomban. Ettől kezdve 1939 áprilisáig ún. „száraz-káplán” (kongrua nélküli!) volt Kissomlyón, ahova Borgáta is tartozott.

1939. április 11-én került Alsódörgicsére, majd Eger következett, ahol Tiszafüredet is gondozta, amely 60 km-re volt. Súron helyettesítette Bödecs Károlyt, annak tábori lelkészi szolgálata miatt. Iharosberény, majd Gyékényes, Uraiújfalu, és Vadosfa, ahol Böjtös Lászlóval szolgált a Soproni Alsó egyházmegyében. Itt ismerte meg szentgyörgyi Horváth Idát, akinek úgy vallotta meg érzéseit, hogy megkérdezte tőle, hogy akar-e az életében a harmadik helyen (ti. az Isten és a haza után a harmadik helyen) állni. Ismét visszakerült Dörgicsére, majd 1943. február 9-én esküdtek a vadosfai templomban, és két nappal később a Vasi Egyházmegyei Misszióba került Körmendre missziós lelkésznek. Több mint 30 falu tartozott a körzetéhez.

Első leányuk Emőke, 1944-ben született, és 1945-ben Körmend ostroma, majd elfoglalása után betegedett meg, és halt meg diftériában. Második leányuk, Gyöngyvér 1946. december 5-én, a harmadik, Enikő pedig 1948. július 27-én született, mindnyájan Körmenden. A szovjet megszállás után nyolc napi kényszermunkára vitték több száz társával együtt, majd hazaengedték.

Körmenden világnézeti tanfolyamot indítottak, amelyen a keresztyénséget akarták cáfolni, 1947. október 31-én Körmenden a közös reformációi ünnepen arról prédikált, hogy „Milyen szellem van most útban, amely nem Istenhez, hanem Istentől akarja népünket, egyházunkat szakítani és eltántorítani?” Ettől kezdve figyelték.

Embereknek megmutatta az Ausztria felé vezető utat, illetve egy nyugati típusú, de magyar fazonú demokráciában gondolkodott. Így az ún. „kopjások” perben könnyű volt beilleszteni a személyét.

1948. augusztus 19-én tartóztatták le Vadosfán. Magyarországi, ausztriai, majd szovjet börtönökben raboskodott. 1949. február 24-én ukrán hadbíróóság ítélte 4x25 évre. 1949 áprilisától 1955 januárjáig volt Vorkután, a 7-es számú táborban. Szénbányában dolgozott. 1954 márciusában kapott először levelet. 1955. január végén állították ki a szabaduló levelét. Egy ún. feljavító tábor után Mordóviából indították őket haza. Nyíregyházán az akkori magyar kormány egyik embere fogadta őket. Egyik csoportot hazaengedték, a másikat magyarországi börtönökben helyezték el. Jászberény, majd Budapest-Kőbánya következett. Két nappal a magyar forradalom leverése előtt, november 2-án szabadult.

Egyházi pályafutása ezt követően úgy alakult, hogy az új egyházi vezetés Ordass Lajos és Túróczy Zoltán visszafogadták, és 1958-ig a szarvasi árvaházban dolgozhatott, ahol a gyermekei is voltak. Egészségi állapota miatt nem mert önálló parókusi állást vállalni. A Káldy-korszakban viszont eltávolították az egyházból, ezért világi állásba kényszerült, innen ment nyugdíjba is. Egyháza 1992-ben rehabilitálta.

(Feleségét letartóztatása után szintén megkínózta az ÁVO, majd tovább zaklatták. A Horváth-család kulák-listára került, így Vadosfáról is el kellett mennie. A gyerekek a szarvasi árvaházban, a feleség a mosonmagyaróvári kötöttárú-gyárban, a férj a SZU-ban!)

1958-ben tértek vissza Vadosfára, 1962-ben épült a házuk, és ettől kezdve maradtak együtt. 1959-ben kerültek haza a gyerekek. A hatvanas évektől kezdtek értelmi fogyatékos gyermekekkel foglalkozni. Összesen 12-en fordultak meg náluk, tizenegy katolikus és egy evangélikus. Az első gyermek maradt velük.

Az egyház a Káldy-korszakban nem törődött se vele, se családjával. Sőt: a többség ellenségesen viszonyult hozzá, csak kevés lelkész mert vele barátkozni. 1989 után változott a helyzet. 1993-ban az OLBK kiadta a könyvét: Kiáltás a mélyből. Ötször jelent meg. Ezután felfedezték, gyülekezetek tömegei hívták meg szolgálni. Mindezt már egyedül érte meg, felesége 1988-ban halt meg. Nagyon szerette a földi életet, csak betegsége utolsó napjaiban mondta, hogy már elég volt. Hazamegyek — ezt mondogatta.

2006. december 25-én halt meg a kapuvári kórházban.

Böröcz Enikő

Igehirdetés

Böröcz Sándor és Böröcz Sándorné Szentgyörgyi
Horváth Ida búcsúztatásán

„... tudom, kiben hiszek, és meg vagyok győződve, hogy neki van hatalma arra, hogy a rám bízott kincset megőrizze arra a napra.” (2Tim 1,12b)

A Timóteushoz intézett második levelet, amelyből ezt a fél verset felolvastam, Pál apostol végrendeletének szokták nevezni. A valószínűsíthetően erőszakos halála felé közeledő apostol írta ezeket a sorokat egykori lelki-gyermekének, aki neki a levélírás pillanatában már tanítvány és harcostársa. A levél kettős céllal született. Egyfelől azzal, hogy a szívére helyezze a tanítvány egyetlen szent kötelességét, másfelől viszont azzal, hogy megnyugtassa őt a saját helyzetét és várható sorsát illetően.

Ezt az ígét az édesapánk egy 1988-ban – az édesanyánk halála évében – született végrendeletében jelölte ki arra, hogy a búcsúztatásakor erről prédikáljak.

Két előzménye – egy hosszabb és egy rövidebb – van ennek az ígének. A hosszabb előzmény egy hitvallás. Ennek témája Jézus Krisztusnak a teremtés hajnalán kezdődő, majd karácsony, nagypéntek és húsvét titkaiban mindenki számára kézzel fogható jelenléte, és ennek hatalmas áldásai. Pál azt mondja itt ki, hogy az üdvtörténelemnek végeredményben két nagy pillanata volt. Az egyik a világ teremtése, amelyet megrontott és tönkre tett az emberi bűn. A másik az Isten Fiának a megjelenése ugyanebben a világban. Jézus mindenkori tanítványainak a Jézus Krisztusban adott és hittel megragadható új kezdetet, új történetet kell hirdetniük. Éspedig úgy kell meghirdetniük, mint Isten végső, egyetemes amnesztia-ajánlatát, amely egészen az utolsó ítélet megkezdődésének a pillanatáig érvényes. Ez a hosszabb előzménye ennek az ígének.

A rövidebb előzménye ennek az ígének mindössze egy fél mondat. Ez arról szól, hogy a tanítvány számára ennek az üzenetnek a meghirdetése nem diadalmenet, nem sikertörténet. Hanem kereszt, szenvedés, gyötrelem, de ezeket nem kell szégyellni. Minden tanítványi életben ott kell lennie a követés keresztjének, a radikális emberséget felmutató evilági túláradó életnek és a feltámadás bizonyosságába vetett reménységnek.

Végiggondolva szüleinink életét az első dolog, amit ki szabad mondanunk az, hogy változásokban bővelkedő életsors jutott nekik osztályrészül. Közös sorsuk kezdete — ebben a templomban 1943. február 9-én — egy átlagosnak ígérkező lelkész-család küzdelmes, de mégis boldog sorsát ígérte. Azután együtt, majd külön, majd megint együtt, végül megint külön megismerték az emberi élet változatos, hol sötét, hol vigasztaló és reményteli pillanatait is.

Életük egy meghatározott részében hatalmas keresztet kellett hordozniuk. Ezeknek a keresztnek a többségét nem a saját bűneik, gyarlóságai, hanem az

akkori történelem és egyháztörténelem egyszerre helyezte rájuk. Ma már tudjuk, hogy abban, ami akkor velük történt, nem volt semmi szokatlan. Több ezer, — sőt világméretekből — több millió ember sorsában osztoztak a kommunista diktatúra istentelenségéből fakadó embertelenségének megtapasztalásakor. Ugyanígy több ezer — sőt világméretekből — több millió ember sorsát hordozták akkor is, amikor azt kellett tapasztalniuk, hogy egy küldetéséről megfélelkezett egyházi vezetés és annak kiszolgálói, tehát egy többségi egyház akkor és ott az ő dolgaikat illetően csődöt mondott. Ennek következtében alkalmatlannak bizonyultak arra, hogy a rájuk szakadt tragédiában, majd annak elmúltával melléjük álljanak. Ezen a háttéren igazán drágák maradtak számukra azok a tapasztalatok, amelyekben világi vagy egyházi emberek saját egzisztenciájukat kockáztatva szembe mertek menni az akkori világi és egyházi többség által sugallt korszellellemmel. Életük végéig örök hálával gondoltak az Ordass Lajos és Túróczy Zoltán püspökök által vezetett 1956-1958-as egyházi korszakra, amikor nekik az egyház kenyeret és keresztyén közösséget biztosított.

Furcsán hangzik, de éppen az a tény, hogy a világi és egyházi többség életük két nehéz korszakában sorsukra hagyta őket, az faragott belőlük „harcos és reménykedő keresztyéneket”. Ez tette lehetővé, hogy felismerjék, hogy a legnagyobb Hatalom, az élő Isten éppen ebben a magukra hagyatottságukban, éppen ebben a mélyre zuhanásukban nagyon is sokat tud velük kezdeni. Mindketten gondolkodás nélkül ragadták meg ennek a Hatalomnak a kezét. És akkor a világ pillanatnyi kegye, az akkori egyházi többség elmaradt segítsége helyett feltárult előttük Isten Jézus Krisztusban adott kegyelmének a kapuja. Ez megtanította őket arra, hogy az isteni kegyelem mindenhez elég! Ennek ernyője alatt élve nem csak az elszakadást, majd az újra kezdést, nem csak a nekik és gyermekeiknek szánt sorsot — a fizikai, szellemi, lelki pusztulást — tudták elhordozni, hanem alkalmassá váltak arra is, hogy ne csak a saját, és gyermekeik, unokájuk és dédunokáik, hanem mások — náluk nyomorultabb — emberek életében is segítő módon vegyenek részt.

Isten közvetlen irgalmának a megtapasztalása lehetővé tette, hogy szüleink egyszerre mutassanak „irgalmas” és „harcos” magatartást saját világukkal és evangélikus egyházukkal szemben. Az irgalmas viszonyulás azon alapult, hogy tudták, hogy egy olyan világ és egy olyan többségi egyház, amely az istentelenség, a hazugság, a békétlenség, a reménytelenség és a pusztítás erőit szolgálja sokkal nyomorultabb, mint azok legnyomorultabb áldozatai. A harcoss viszonyulás viszont szembenállást jelentett a világ, és egy magáról és küldetéséről megfélelkezett többségi egyház által indukált istentelen, hazug, békétlen, reménytelen, evilági és örök pusztítást munkáló erőivel. Tudták, hogy csak a kettő együtt: az egyszerre irgalmas és harcoss pillantás képesít arra, hogy ne akadályozzák a saját, a világ és az egyház megmenekülését segítő isteni erőket, hanem időt, teret, lehetőséget kínálnak a lelkeknek az őket kereső Jézus Krisztussal való találkozására. Megtanulták azt is, hogy az ilyen életek legfontosabb eredményei éppen a Jézus Krisztus szabadító cselekedete következményeként felragyogó csodáknak a megtapasztalásai.

Az 1989 után bekövetkezett változások, és annak egyházi következményei — amelyeket az édesanyánk már nem érhetett meg — pozitív előjelű változásokat munkáltak az édesapánk életében. Ezek az erők tették lehetővé az Ordass Lajos Baráti Kör által kiadott, öt kiadást megért Kiáltás a mélyből című könyv megje-

lenését, és ennek következményeként egy csaknem az egész országra kiterjedő bizonyoságot tevő lelkeszi szolgálatnak az elvégzését. Mindez két dolgot munkált az életében. Egyfelől könnyebben tudta özvegysége terhét hordozni. Ebben nevelt leánya Ilona lett a legfontosabb segítőtje. Nővérem, jómagam, unokájuk, unokavéjük és a Budapest József városi gyülekezet szerény asszisztensei voltunk ennek a személye körüli szolgálatnak. A másik dolog, ami megadatott az édesapánknak az volt, hogy a szó sajátos értelmében újra lelkesz, újra bizonyoságtévő lehetett nem csak egy gyülekezetre, hanem egy egész egyházra, sőt egy egész országra kiterjesztett módon. A róla és vele készült dokumentum-filmek csak fokozták meg- és elismertségét. Ezen a háttéren elmondható, hogy élete utolsó 18 éve tele volt világi és egyházi elégtétellel, örömmel, feladattal és reménységgel.

Ez a felolvasott ige azt mondja, hogy minden földi és égi méretű túlélés egyetlen garanciája a világot teremtő és azt Jézus Krisztusban megváltó Isten kitartó, következetes hűsége és szeretete. Ennek a hűségnek a kedvezményezettjei mindazok, akik a rájuk bízott kinccsel — a Krisztusba vetett hittel — jól gazdálkodtak, és jól gazdálkodnak. Istennek ez a hűsége a garanciája annak is, hogy a végső nap, az utolsó ítélet napja nem a dies irae — a harag —, hanem a dies gratiae, a kegyelem napjává lehet minden hívő ember számára. Ezen a háttéren az élő Istenbe vetett reménységgel búcsúzunk, várva, hogy hitünk látássá, reménységünk valósággá váljon.

Két fegyverünk van, amelytől reszketve fut az ördög: az ige és az imádság. Szorgalmasan hallgatni, tanulni s gyakorolni Isten igéjét, hogy belőle okuljunk, vigasztalódjunk és erősödjünk. Aztán mikor kísértés ér, a szívet ugyanazzal az igével Istenhez emelni, hogy segedelméért kiáltunk. E kettő közül egyik mindig útban legyen, hogy meg ne szakadjon a beszélgetés Isten és ember közt. vagy Ő beszéljen hozzánk, s mi csendben ülve hallgassuk, vagy mi beszéljünk hozzá, s Ő hallgasson minket, amint eléje visszük könyörgésünket.

Luther Márton

Ittzés Gábor

A „két birodalomról” szóló lutheri tanítás gyökerei Werner Elert Paulus und Nero c. tanulmányában*

A második világháború befejezését és a hitleri Németország bukását követő évben, 1946. március 25-én, egy Nürnbergben tartott lelkészkonferencián hangzott el Werner Elert Pál és Néró című előadása, amelyet azután 1948-ban beiktatott a hét előadást közreadó, híressé vált tanulmánykötetbe is.

A következőkben ezt az — erlangeni professzor teológiai gondolkodását és munkamódszerét is jól tükröző — előadást fogjuk részletesen áttekinteni.

A tanulmány bevezetőjében Elert a téma Sitz im Leben-jét az akkori jelenben a következőképpen érzékelteti:

„Ezeknek a számunkra nem különösebben örömteli esztendőknak a legfájdalmasabb felfedezései közé tartozik az a felismerés, hogy fontos pontokon csalódtunk a külföldi hittestvérekkel való kölcsönös megértést illetően. A formulákban egyik voltunk, de a tapasztalatok azt mutatták, hogy közülük nem egyen valami mást értettünk, különösen, ha az ‚államhoz’ vagy a ‚felsőbbséghez’ való viszonyról volt szó. Nem is csoda ez, hiszen állam és állam, felsőbbség és felsőbbség között különbség van, ma sokkal inkább, mint valaha, és ezeknek a fogalmaknak a tartalmát ki-ki a saját tapasztalatából meríti. Ha ennek ellenére, a szétszakadt szálak újbóli összekötése érdekében, újra megkíséreljük, hogy magunkat legalább megértessük, sikerben csak úgy reménykedhetünk, ha az Újszövetség nyelvén fejezzük ki magunkat. Ez természetesen nemcsak a szavaknak, hanem a tényeknek is a nyelve, és úgy tűnik, hogy erre nem mindig figyelünk. Ez ügyben az apostoli, különösen a páli örökségről már sok szó esett. Úgy hisszük azonban, hogy ezt csak akkor értjük vagy legalább értékeljük helyesen, ha figyelembe vesszük azt a konkrétumot is, amelyről itt szó van. Ennek a konkrétumnak a neve Néró. Ebből — a megértéshez szükséges — vonatkozásból kell témánk megfogalmazását is érteni.”

A témát kilenc — az újszövetségi, történeti és egyháztörténeti összefüggéseket felmutató — fejezetben tárgyalja a tanulmány.

1. Pál az államról, a hatalomról és a jogról

Ugyanaz a Pál, aki 1Korinthus 13-ban a szeretet himnuszát éneki, írja Róma 13-ban a hatalom himnuszát. E kettő közül pedig nem lehet az egyiket felértékelni, a másikat pedig elvetni. Az exousia, a hatalom, amiről itt Pál beszél, az államhatalom. S ha Lutherhez hasonlóan az exousiát felsőbbségnek (Obrigkeit) fordítjuk, nem szabad elfelejteni, hogy „Pál számára a felsőbbség nem birtokában van a hatalomnak, hanem azonos azzal. A felsőbbség államhatalom, azaz a hatalom

* Werner Elert: Paulus und Nero in: Zwischen Gnade und Ungnade - Abwandlungen des Themas Gesetz und Evangelium - Evangelischer Presseverband für Bayern, München, 1948. 38-71. l. - A szerzői jogi problémák nehézsége miatt választottam a tanulmány lefordítása helyett a részletes ismertetés formáját. (I. G.)

birtoklása. Ezt a mondatot természetesen nem szabad megfordítani. nem minden hatalombirtoklás felsőbbség az apostol értelmében, mert az exousia az Újszövetségben a gonosz bukott hatalmait is jelenti (Csel 26,18; Kol 2,15; Jel 3,2; 17,13) Egy ilyen hatalomról sohase mondhatná az apostol, hogy „Isten szolgája az a te javadra” (4. v.).” Ahhoz tehát, hogy egy hatalom felsőbbséggé legyen, meg kell felelnie annak a kritériumnak is, hogy a hatalmat egy meghatározott rendben gyakorolja: a jót dicsérje, a gonoszt gátolja. Az ily módon eljáró hatalomra áll az, hogy Isten szolgája, és hogy az ember alája van vetve. „Államhatalom nincs államrend nélkül, és államrend csak ott van, ahol államhatalom is van.”

Ha azt a rendet, amelyben az államhatalmat gyakorolják, jognak nevezzük, áll az, hogy hatalom és jog úgy viszonylik egymáshoz, mint a hatalom a neki alávetettekhez. Azt a rendet, amiről itt szó van, a „létezés” és nem a „kell” értelmében kell vennünk. A „kell” csak az engedelmisséggel kezdődik, amiről Pál az adófizetéssel kapcsolatban beszél.

Helytelennek kell mondanunk — hangsúlyozza Elert — azt a vélekedést, amely szerint Pál felfogásában az államhatalom funkciója csak a büntetőjog alkalmazása lenne. Az Ó- és Újszövetség is ismeri az objektív jog (büntetőjog, adóztatási jog) mellett az ún. szubjektív jogot is: a személyek egymáshoz és dögökhöz való viszonyának szabályozását. Ó maga többször is él a római „szubjektív” joggal, pl. amikor a császárra apellál. Vagy Jézusra is gondolhatunk, aki szintén élt szubjektív jogával, amikor kihallgatása során így szólt: „Ha gonoszul szoltam, tégy bizonyágot a gonoszságról, ha pedig jól, miért versz engem?” (Jn 18,23). Tehát az államhoz való viszony Pál szerinti értelméhez nem elég csak Róm 13-ra figyelni.

Nem helyeselhető az a felfogás sem, amely szerint az államhatalom csak elszenvédhető lenne. „Pál a hatalomban /Machtbesitz/ és az erőszak állam által történő alkalmazásában Istennek a gonosz e l l e n irányuló intézményét látja, és pedig a ,te javadra’.” „A maga javára” — adott esetben az evangélium hirdetése érdekében — ő is igénybe veszi az államhatalmat.

2. A római impériumról beszél

„Ez a páli bizonyágtétel, mint minden, amit az apostol mond, nem légbekiáltott szó, hanem a valóságra vonatkozik. A Római levél 57-ben vagy 58-ban, talán már 55-ben íródott, egy évvel előbb vagy később, az itt nem döntő. A konkrétum, amire a hatalom-állam-jog trióról szóló bizonyágtétele vonatkozik, Néró nevével van jelölve, aki 54. október 13. óta az apostol egész látókörében a legfőbb exousia birtokosa. Mert az exousia szó jelentését az összefüggés itt egyértelműen határozza meg.” S ebbe beletartozik a megtorlás, a pallos, az adóztatás joga, ahogy azt annak idején a római birodalomban értették. Nem tételezhető fel, hogy az apostol, amikor levelét Rómába írja, ezzel ne lett volna tisztában.

„Az exousia szó az alacsonyabb tisztviselők potestasát is jelölheti. Itt azonban... az impériumot jelenti, azaz a római imperátor hivatali hatalmát.” Ez a következőket foglalja magába: 1. a katonai főhatalmat, 2. a potestas gladiit (bíráskodás a büntetőügyekben), 3. a iurisdictiont (ítélőhatalom polgári ügyekben), 4. az imperium mixtumot, ti. a hatalom gyakorlását rendkívüli ügyekben. - Pál idejében az impérium birtokában voltak a császáron kívül a császári provinciák helytartói (procuratores), valamint a szenátusi provinciákban a prokonzulok, s

természetesen maga a szenátus. Hogy Pál itt exousiáról egyes számban, ugyanakkor többekről beszél, egyrészt abban leli a magyarázatát, hogy az impériumból a vezető provinciális tisztviselők is részesedtek, másrészt, hogy az apostol idejében a hatalomban többször történt váltás. Ez okból — mondja Elert — Néro elődeit is beleszámíthatjuk a nérói konkrétumba.

Erre a nérói konkrétumra az apostol bizonyágtétele hármasságban van: 1. az impérium, impériumok eredetére, 2. a hatalom és jog egymáshoz való viszonyára, 3. a hatalom és az alattvalók egymáshoz való viszonyára vonatkozó kijelentésen keresztül.

3. A nérói valóság

A hatalom eredetét illetően az apostoli bizonyágtétel így szól: „nincs hatalom mástól, mint Istentől, ami hatalom pedig van, az az Istentől rendeltetett”. (Róm 13,1) Néro azonban úgy jutott hatalomra, hogy az elődjét, gyámját, Claudiust az anyja (ti. Néro anyja), Agrippina megmérgeztette. Plinius szerint Néro tudatában volt ennek. Egyébként Claudius is úgy jutott uralomra, hogy elődjét, Caligulát két pretoriánus tiszt meggyilkolta. Suetonius és Tacitus szerint Caligula elődje, Tiberius is erőszakos halált halt. Az idősebb Seneca szerint nem így volt. Az azonban biztos, hogy Néro és elődje, Claudius is gyilkosság révén jutott hatalomra.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a páli bizonyágtétel nem a mindenkorai államhatalom történeti eredetére vonatkozó kijelentés, és a modern legitimitációs elv értelmében sem szabad azt így vennünk. Pál „kijelentését másként kell értenünk” — mondja Elert.

Másodszor: hogy viszonyul egymáshoz a nérói impériumban a hatalom és a jog? Jogtudat, jogalkotás és jogszokások azok, amelyek Rómát minden más nép és állam fölé emelték. „Áll ez a nérói időkre is. Az impérium hatalmát a jog szolgálatába állította, és hatalmát formálisan a joghoz és a jog által kötötte meg.” Claudiusról és Néroról is tudjuk, hogy személyesen is részt vettek az igazságszolgáltatásban. Tiberiusszal kapcsolatban az embernek az a benyomása, hogy nála a jog csak egy gátlástalanul erőszakos hatalom-érvényesítésnek szolgált ürügyül. Caligulánál ugyanez a helyzet, fokozottan. Suetonius azt írja róla, hogy sok embert minden különösebb ok nélkül kényszermunkára ítelt vagy vadállatok elé vettetett. Ilyen esetekben aztán az uralkodót utólag formálisan mindig igazolták.

Itt ugyan még mindig formálisan a hatalom és a jog egymáshoz rendelése áll fenn. De mondhatja még az apostol, hogy „az exousia, impérium Isten szolgája a te javadra”? Mondhatja, hogy „ha jót cselekszel, a hatalomtól dicséretet nyersz”? Hát Caligula, Tiberius s később Néro alatt nem éppen azok voltak az áldozatok, akik jót cselekedtek? Mit lehet a joggal akkor kezdeni, amikor például Néro kényelmetlenné vált tanítóját, Senecát csak úgy elteteti az útból? „Talán azt válaszolhatná erre Pál, ha mindezt szemére vetik, hogy „én ezt nem tudtam’... Hogy azonban Pilátus helytartó az impériumát, a legitim exousiáját arra használta, hogy Jézus Krisztust megfeszíttesse — azt sem tudta?”

„A római birodalomban nem volt meg az igazságszolgáltatás és a közigazgatás modern szétválasztása, és — amint mondtuk — az impériumhoz tartozott a katonai parancsnoki hatalom is.” Érdeemes néhány példát számba venni ezzel összefüggésben: Felix helytartóról, akivel Pálnak is volt dolga, Tacitus azt mondja: azt

hitte, hogy neki minden gonosztett szabad (XII. 54.). Egy helytartó tehát, Júdeában a legfőbb exousia birtokosa, „minden gazságot büntetlenül” követhet el. 38-ban Alexandriában például a dühös zsidóhecceket (gyűjtogatás, kitelepítés, fosztogatás) a helytartó, Avillius Flaccus nemcsak eltúrta, hanem szította is. Már Tiberius megtiltotta Rómában a zsidó istentiszteleteket. A fiatal zsidókat — Suetonius szerint — hadiszolgálat ürügyével egészségtelen klímájú provinciákba deportálták, a többi zsidót meg kitiltották a fővárosból. Ugyanez ismétlődött meg Claudius alatt is (Suetonius, Claud. 24.). Erre Pál már igazán nem mondhatta, hogy nem hallotta, hiszen Lukács is beszél róla Csel 18,2-ben.

Pál 58 elején Macedónián át utazott, s így ő is láthatta a 4. (scythiai) légiót, amelyet Kappadóciába rendeltek, hogy Corbulo Arménia elleni hadjáratában részt vegyen. Mít kerestek a római csapatok Arméniában? De ugyanígy kérdezhetjük: mit kerestek Afrikában, Britanniában, a Krimben stb. Ebben a hadjáratban először Vollandumot dúlták föl, aztán sor került Artaxatára, a fővárosra is. Ez ugyan önként megadta magát, és mégis „lángba borították, feldúlták, a földdel tették egyenlővé”, mert — mint Tacitus szárazon megjegyzi — huzamosabban nem tudták volna tartani, és mert „a puszta tény, hogy azt bevették, sem hasznot, sem dicsőséget nem hozott” (XIII, 41.). Ez tehát a római logika: nem hozott dicsőséget az elfoglalása, elpusztítjuk.

Feltételezhető, hogy erről Pál is tudott, mert a győzelem öröme Rómában Néró nagy ünnepeket rendeztetett.

De még nem értünk a végére. Mi a helyzet Pálnak azzal a kijelentésével, melyet a hatalom és a neki alávetettek viszonyáról mond? Mi köti itt össze a politikai partnereket? Azt mondhatjuk, hogy az impérium civilizációs, gazdasági kereskedelmi, jogi egységet teremtett. Csakhogy ez következmény volt. A civilizáció egysége? Athén műkincseit Rómába vitték. A gazdasági élet egysége? A kis-ázsiai provinciákat kizsákmányolták. Jogegység a kormányzásban? A milliós Alexandriának nem volt saját önkormányzati testülete. És a polgári jog területe? Csak elenyésző kisebbségnek volt Caracalláig (Kr. u. 212.) polgárjoga. Vagy talán egy általános boldogság utáni vágy beteljesítője volt az impérium? Honnan támadtak akkor Afrikában a manapság partizánoknak nevezhető csoportok? Miért volt Britanniában felkelés? És a zsidó háború? „Nem, a római birodalom felemelkedését, terjeszkedését, eredményeit nem egy eszmének, egy szándéknak, egy tervnek, hanem egyes-egyedül a hatalom és erőfölény törvényének köszönhettem.” Titka abban volt, hogy — nem úgy, mint Nagy Sándor vagy később Dzsingisz kán — fegyelmezni tudta magát, „s Napóleonnal ellentétben sosem lett a hübrisz rabja”. Dio Cassius írja könyvének Néróról szóló részében: „Nincs a fegyverekénél erősebb jog, mert mindig az erősebb oldalán van az igaz beszéd és cselekvés látszata.” Így a jog mindenképpen Rómáé, mert Rómáé a hatalom.

4. A bűntárs. A páli rendperspektíva

A nérói konkrétumot beláthatatlan bűn terheli. Ki vétkes? Csak egyesek? Kollektív vétkeség? A ma ránk alkalmazott elvek szerint — mondja Elert 1946-ban — Pált is vétkesnek nyilvánítanák. Mert 1. hihetetlen lenne, hogy minderről nem tudott; 2. ha nem is tudott, bűntársnak nyilvánítanák; 3. mint római polgár tagja volt annak a szervezetnek, amely a Földközi-tenger egész vidékét terrorizálta; és 4. Róm 13 kijelentései által ebbe a rendszerbe aktívan bekapcsolódott.

Most azonban hagyjuk a vétkesség kérdését. Inkább az a probléma, hogy mind-az, amit Pál mond az impérium eredetéről, a hatalom és a jog, valamint a hatalom és az alattvalók viszonyáról, hogyan kapcsolható össze a nérói államrend tényleges helyzetében. A nérói konkrétumot pontosan ismeri, és mégis mondja, amit mond. Itt egyrészt arról beszél, aminek lennie kell, másrészt arról, ami van. Az imperatívusszal csak az olvasókhöz fordul, minden egyebet indikatívusban mond. Itt tényekről van szó. Aminek lenni kell, az Isten törvényadásának a tárgya, a tények azonban teremtő és kormányzó cselekvésének eredményei.

Az Isten teremtő és kormányzó munkájáról szóló nyilatkozatok azonban tisztára hitkijelentések. A nérói konkrétum Istentől-valósága sem történetileg, sem más-képpen nem igazolható. A látszat ellenére hihető csak.

Mi a helyzet a rossz büntetésével és a jó dicsérésével? Valóban úgy van, mint ahogy az apostol mondja? Ez csak akkor fogadható el, ha az államhatalom maga határozza meg, hogy mi a rossz és mi a jó. Pál lényegében ezt tényleg az államhatalom jogkörébe utalja. Jó és rossz itt természetesen csak a külső magatartás kategóriái. Gondolatok és érzelmek már nem az ő hatáskörébe tartoznak. Az állami törvényadás megadja a feltételeket ahhoz, hogy „csendes, nyugodt életet élhessük” (1Tim 2, 2). Így ahhoz segít, hogy „Isten rendjében” (2. v.) éljünk. Természetesen csak abban a rendjében, mellyel külső, földi életünket rendezzi.

A páli mondatokban tulajdonképpen nem a hatalmasság, hanem a közte és az alattvalók között fennálló rend a téma. Az állami viszonyokra alkalmazott páli szemléletet rendperspektívának nevezhetjük. Hogy nem beszél a problematikus dolgokról? Ha erről kérdezték volna olvasói, nyilván ezt mondta volna: ez nem rád tartozik, a te dolgod az, hogy mindenképpen a rendben élj! Pál nyilván lojalitást vár és kíván olvasóitól. Ennek csak egyetlen korlátját ismeri el, amit még csak nem is említ, hiszen kereszténynek számára ez magától értetődő, ez pedig a „clausula Petri” (Csel 5,29).

5. Pál Néró előtt

Mit mondott volna Pál ezekről a dolgokról, ha szemtől szemben állt volna a leg-felsőbb hatalom megtestesítőjével? Ennek lehetősége nem elképzelhetetlen, hiszen a császárra apellált. Azt mondta volna, hogy nincs hatalom, amely nem Istentől lenne? Ezt elég, ha az alattvalók tudják. Vagy: Néró, te vagy a mélységből való fenevad! Ezt sem mondaná. Talán azt: két évszázados politikátokat revideálnotok kell! Nem. Kettőt mondana: Schiller Don Carlosának Posa márkijával: „Sire, geben Sie Gedankenfreiheit!” (Fenség, adjon gondolatszabadságot!) vagy ami ugyanezt jelentí, Néró egyik császári elődjének szavaival (Suetonius, Tiberius 27.): „In civitate libera linguam mentemque liberam esse debere.” (Szabad államban a szónak és a gondolatnak szabadnak kell lennie.) Ez valóban apostoli óhaj lenne az államhatalom felé, és szigorúan véve, az egyetlen.

De még valami mást is mondana. Mert ami nem tartozik az olvasóra, az Néróra annál inkább. Mondjatok le hatalmatokról! — ezt kellene mondani, ez lenne a megoldás? Így államrend és anarchia között kellene döntenie Nérónak. Pál pedig az anarchiát nyilván nem akarja. Nérót még arra a — másik császári elődjétől származó — szóra is emlékeztetné: „Quanta bellua esset imperium!” Hasonlót mondott Tiberius is barátainak, mindjárt a hatalom átvétele után: „Nem is tudjátok, mi-

lyen veszélyes vadállat a hatalom!" (Suetonius, Tiberius 24.) Itt van a démoninak a titka: hogy a jóból rossz lesz. Nincs gonosz a világban, amely ne Isten jó teremtését használná fel a maga céljaira.

Ez a vadállat-jelleg azonban minden hatalommal együtt jár. Nemcsak az államhatalommal, hanem a családfeje, a katonai hatalommal is, meg a propaganda, a tömeg, a sajtó, a szépasszony és — csipősen hozzáteszi Elert: — a dialektikus teológia hatalmával is. Pál arra utalna: a hatalomban veszély van! És végül is csak Istennek Káinhoz intézett szavát mondhatná: a vadállat, „a vétek az ajtó előtt leselkedik, és rád vágyódik, de te uralkodhatsz rajta!" (1Móz 4, 7)

Azonban van még egy végső lehetőség: Néro kapitulálna Krisztus előtt. Hatalmas kilátások! Ismerjük ezt két és fél évszázaddal későbből. Visszavonná akkor Pál Róm 13-at vagy valamit is abból? Nem. Néro — ezt mondaná akkor —, ne képzeld, hogy birodalmadat Regnum Christivé változtathatod. Most már neked is mondhatom: impériumod Istentől van. A t e feladatod pedig az, hogy ezt a t e impériumodat rendben tartsd!

6. Két birodalom perszónálunióban

„Pál és Néro, — ismétlődik itt Jézus és Pilátus szembenállása? Igen, mert itt is, ott is birodalom áll birodalommal szemben. Nem, mert Krisztus a partnere előtt mint birodalmának királya áll (Jn 18, 37), ő maga a birodalom személyesen. Pál ellenben, bár Krisztus birodalmát képviseli, k e t t ő s polgárjogú ember. Az egyik a mennyhez köti (Fil 3, 20), a másik révén, a császár ítélőszéke előtt áll' (Csel 25, 10), akinek az illetékességét személyére nézve kifejezetten elismeri. Ez a két birodalomhoz tartozás a páli rendperspektívának lényeges kritériuma." A kettő közötti döntő különbség az, hogy a néróiban a főhatalom és a polgárok között az erőhatalom (kard) van. Itt a megtorlás törvénye uralkodik. A krisztusiban azonban a tagokat a főhöz nem az alávetettség, hanem a megváltás kapcsolja; s rendje a megbocsátás.

Vannak még más különbségek is. A kettőt nem lehet egybe olvasztani. Ennek ellenére kettős kapcsolat áll fenn közöttük: 1. a tagokon keresztül, perszónálunió; 2. mindkettő „Istentől" van. A keresztyének sem tagadják magukra vonatkozólag az impérium illetékességét. Pál is például nemcsak elszenvedi, hanem direkt igényli is azt.

Huzamos időre szóló vagy átmeneti megoldásra gondolt ezzel az apostol? Interimre, abban az értelemben, hogy ez a világ nem tart örökké; Krisztus visszajön? De nincs okunk arra gondolni, hogy Pál Krisztus parúziájának késése miatt visszavonta volna a két birodalomban való polgárjogról szóló tanítását. Talán újabb tapasztalatok mégis indokolják ezt?

Az Apokalipszisban a két birodalom már teljes exkluzivitásban áll egymással szemben. A páli kettős kötelék itt már végérvényesen szétszakadt. Két teljesen ellentétes, személyhez kapcsolt kör: a krisztusi és az antikrisztusi. A Bárány és a Sárkány állnak itt egymással szemben. S a Bárány végül is a föld állati hatalmaival vívott harcban szerzi meg a győzelmet.

Kétségtelen, hogy a Jelenések könyve, amikor vadállatról meg Babilonról beszél, a római impériumra gondol. Irenaeus (Haer. V. 30,3) állítását, hogy a könyv Domitianus (81-96) uralkodásának vége felé íródott, sok minden megerősíti. Ez ideig — Pál halála óta — két tapasztalata volt az egyháznak: 1. egzisztenciájának

az államhatalom részéről való általános fenyegetése; 2. a legfőbb államhatalom birtokosa igényének hallatlan megnevekedése. Domitianus tudvalevőleg a Dominus et Deus (úr és isten) titulusra tartott igényt. Személyes istensége imádásának megtagadását politikai vétségnek minősítette.

A páli rendperspektíva helyére ilyenképpen az apokaliptikus h a t a l m a k p e r s p e k t í v á j a került. Ebben az értelemben a rendek statikus, a hatalmak dinamikus valóságok. Itt Krisztus egyháza is hatalom, amely egy gyülekezet életében „kis erő” csupán (Jel 3, 8), de amit Urának akarata egységesen és együttesen irányít, s amely a világi hatalommal kibékíthetetlen ellentétben áll. A tulajdonképeni ellenlábás ugyan Istennek a háttérben lévő ellensége, de az egyház ellen a megsemmisítő harcot ténylegesen az államhatalom vezeti. Így közte és az egyház között semmiféle rend-reláció nem lehet többé. Egymást kölcsönösen kizárják. Nincs perszonalunió. És mindenkinek tudnia kell, hogy hová tartozik.

7. *A clausula Petri csak esetről-esetre vagy permanensen érvényes?*

„Ezzel azonban a keresztyén egyházon belül is birodalom-szerte nagy feszültség kezdődik. Mert az apokaliptikus hatalomperspektíva semmi esetre sem lett közkinccs az egyházban.” A Jelenések könyvének vízióival egy időben írja a római gyülekezetet a korinthusi gyülekezetnek az ún. 1. Kelemen-féle levelet. A tapasztalatok, melyeket Pál halála óta szereztek, ugyanazok. A közbeiktatott imádságban szó van a mi „uralkodóinkról és földi vezetőinkről”, akiknek Isten „a királyi uralom impériumát” adta. Szó van a mi „tisztjeinkről” is, akiket az összefüggés szerint a római katonák vezetőit kell érteni. Ugyanazzal az impériummal van dolguk, mint a Jel írójának, s ők mégis hűségesek a páli rendperspektívához! A páli időkhöz képest kétségtelen különbség az, hogy az egyház mint földi szervezet már megerősödött. „Fennáll tehát a lehetőség, hogy az egyház mint összesség és az állam egésze között összeütközés történjék. De ezzel a lehetőséggel láthatólag mégsem számolnak. Az egyház mint kisebb kör az impérium nagyobb körén belül helyezkedik el.” Rendje ténylegesen profitál az állam jogrendjéből, mint ahogy Pál is profitált. Imádkoznak az állami felsőbbségért, hogy a rá Istentől bízott uralmat Istennek tetszően gyakorolja.

Ebbe az irányba haladt a keresztyén apologetika a következő századokban. A Jelenések Jánosának kisázsiai köréből származó lyoni püspök, Irenaeus (Haer. V. 24) is, míg aztán Tertullianusnál a perszonalunió már csak gyűlöletes kényszernek látszik, és a tiszta rendperspektíva végül veszendőbe ment. Az impérium felé való — páli értelemben vett — lojalitás azonban eddig sem jelentette azt, hogy eltekintenek az államhatalom keresztyénellenes és antikrisztusi megnyilvánulásaitól. Az aktuális esetekben ellenállást tanúsítottak. A Nyugat is tudott a 2. században számtalan keresztyén vértanút felmutatni. Voltak, akik végsőikig hűek voltak hitükhöz, ott is, ahol az impériumot mint olyant nem azonosították — az apokaliptikusokhoz hasonlóan — minden további nélkül az Antikrisztussal.

„Ezzel láthatóvá vált a gyakorlati probléma, amely elé a keresztyének a páli és az apokaliptikus szemlélet szétválása által kerültek. Nem kérdés a clausula Petri.” Meg kell tagadni az engedelmességet ott, ahol az állami törvény pl. a császár tiszteletére rendezett áldozatban való részvételt kívánja. „A kérdés csak az, hogy a péteri záradékot csak esetről esetre vagy permanensen kell alkalmazni. A páli rendpers-

pektívában amaz, az apokaliptikus hatalomperspektívában emez érvényes.” Pál, ismerve a helyzetet, lojalitást kíván. A Jelenések könyve szerint a visszaélések és gazságok elég okot adnak arra, hogy a keresztyéneket kiszólítsa az állam kötelékéből. „Az istenellenességgel szemben p e r m a n e n s e n engedetlenséget kell tanúsítani. A keresztyének az államhatalmat csak elszenvedhetik.”

8. A perzsiai egyház példája

„A két hatalomnak — az Apokalipszisben jelentkező — kölcsönös exkluzivitására az okot a római államhatalom által megindított megsemmisítő harc szolgáltatja, amit Pál Róm 13 írásakor még nem látott. Az Apokalipszis írója ebben valójában az állam-fenevad önistenítésének a következményét látja. Így számára megkezdődött a végső harc, amelyben államhatalom a /polgárok/ javára... nem létezik.” Ha ezt a könyvet csak kortörténetileg értenénk, akkor már rég meg lenne cáfolva, hiszen két évszázaddal később a bizánci önkényuralom meghódolt Krisztus uralma előtt, anélkül, hogy megszűnt volna önkényuralom lenni. Íme, a bizonyíték, hogy az impérium nem lényege szerint antikrisztusi!

„A Jelenések könyvét — anélkül, hogy kortörténeti okait vitatnánk — végtörténetileg értjük, mert ez maga is így akarja értetni magát. A képeiben lévő eljövendő: eljövendő, és az marad a mi számunkra is.” Éppen ezért nem lehet a fenevadat „a mi korunk bármelyik bestiájával is azonosítani. Ez talán nem ártana a kortárs bestiának. De elkerülhetetlenül az lenne a következménye, hogy mindaz, aki neki ellenáll, az apokaliptikus szentek táborába számíthat.”

Hogy a végtörténeti hatalomperspektívának ez a leegyszerűsített alkalmazása hová vezet, egy egyszerű példa világossá teheti. - Diocletianus már későn kapott észbe. Az egyház már túlerővé lett. Nagy Konstantinus alatt pedig győzött. De ez a győzelem nem a „rend” helyreállítása volt az állam és az egyház között, hanem a hatalmi harcnak ránézve győzelmes kimenetele. „Az istengyűlölő egész nemzetsége — állapítja meg Eusebius — ilyenképpen megsemmisült” (h. e. X, 1,7).

Csakhogy Krisztusnak ez a vélt győzelme pontosan a római birodalomra korlátozódott. Ez időben azonban éltek keresztyének a birodalom határain kívül is, különösen Keleten, a perzsa Sassanida-birodalomban. Az itteni nap- és tűzimádat miatt a keresztyének itt éppúgy idegen test voltak, mint a római birodalomban Diocletianus alatt.

Az ország királya, II. Sapur, Nagy Konstantin halála után (337) elérkezettnek látta az időt, hogy a rómaiak által elfoglalt Mezopotámiát visszahódítsa. Háborúra készült. A perzsa keresztyének megosztott szívvel nézték ezt, hiszen a római birodalommal a keresztyén vallás összekapcsolta őket. Aphrahat, „a perzsa bölcs”, aki a hatalomperspektívában nézte a dolgokat, úgy vélte, hogy Krisztus királysága (= római birodalom) győzni fog az ellenség fölött.

A perzsa uralkodó előtt nem maradt titokban keresztyén alattvalóinak az érzelme, s mikor Konstantinusztól vereséget szenvedett (339-40), ediktumot adott ki a keresztyének ellen. Dupla fejpénz és kettős adó fizetésére kötelezte katolikoszukat, Mar Simont. Ő úgy nyilatkozott, hogy a minden polgárra vonatkozó adókötelezettség szerint szimpla fejpénzt és adót hajlandó fizetni. Ezt is elnézték volna neki, csak a nap- és tűzimádatban vegyen részt. Mikor ezt megtagadta, számos keresztyénnel együtt mártírhalált kellett halnia.

Aztán jött Julianus (361-63). Újra háború tört ki a két birodalom között. Az eredetileg perzsa, majd római határvárosban, Nisibisben élt a szír Ephrém, aki (verses) kortörténetet írt. Szerinte „csak két párt van, az egyház és annak ellensége”. A Nisibisben élő keresztények, akik előbb örültek a keresztény Róma által történt annektálásnak, most ellenségesekké váltak. Ephrém hamarosan megírhatta győzelmi énekét: Julianus apostata meghalt. II. Sapur 363-ban felszabadította a várost, s az ott élő keresztényeket anti-julianizmusukért kegyével tüntette ki. „Ki ismeri itt ki magát?” — teszi fel az egyáltalán nem költői kérdést Elert. „Ephrém egyébként, miután szülővárosa ismét perzsa lett, inkább a római birodalomba emigrált.”

A perzsa példa is mutatja, milyen hamis vágányra visz a kortörténetileg alkalmazott hatalomperspektíva. Az ide-oda hintázó perzsa egyházpolitikában az egyetlen nyugodt pont a páli rendperspektívában gondolkozó és cselekvő Mar Simon. Lojális polgára a perzsa birodalomnak, anélkül, hogy Krisztus birodalmához tartozását megtagadta volna. Pálhoz hasonlóan igényelte a maga számára az állami jogot: csak szimpla fejpénz és adó! Csupán akkor állt ellen, mikor a pogány kultuszban való részvételre szólították fel. „Lehet őt /ezért/ hibáztatni? Hibáztatható az oroszországi egyház, amely ma ugyanígy viselkedik? A Szovjetunióban a kezdeti kifejezett egyházellenesség ugyan toleráns magatartássá szelídült, de az ateista állami ideológiát ezzel egyáltalán nem adták föl. Meg kell indítania vagy folytatnia kell ettől az oroszországi egyháznak az apokaliptikus harcot? Hibáztatnunk kell őket, ha ők ehhez a perzsához hasonlóan a clausula Petri alkalmazását esetről-esetre, tehát Isten parancsának áthágására vonatkozó konkrét kényszerítés esetére tartják fenn, egyébként azonban a legmesszebbmenő lojalitást szorgalmazzák?”

9. Rendperspektíva vagy anarchizmus?

„A páli rendperspektívát Luther az augusztinuszi hatalomperspektívával vívott harcban újtotta fel.” Ahol tanítása hatott, ott az államhatalom és az egyház között évszázadokon keresztül békés rend uralkodott, s ez biztosította az egyház számára az igehirdetés szabadságát és az ige hatalma által lehetséges befolyás gyakorlását. Ennek a rendnek az előfeltételei: 1. perszonálunió az állampolgárok tömegei és a keresztények között; 2. a perszonáluniót mindkét oldalról igenelték (ma is Skandináviában és Angliában); 3. különösen a meggyőződéses keresztények felelősséget éreztek országuk politikai eseményeiért.

„Ez a békés kép ma már széles területeken nincs meg.” Ennek egyik fontos oka, hogy a nép jelentős része csak állampolgár, de nem egyháztag. „Ennek következtében jöhetnek létre olyan államrendek, amelyek az egyházzal már egyáltalán nem vesznek tudomást.” S úgy látszik, egyháznak és államnak „nincs dolga egymással”. „Németországban egészen más volt a helyzet. Itt habár végül a keresztény vallás — mint Néró birodalmában a zsidó — religio licita volt, de ha Néró uralma tovább tartott volna, valószínűleg nagyon hamar illicita lett volna.”

Rengeteg megválaszolásra váró kérdés van még, amire az eddigi egyháztörténetben nem találunk megoldást. Két dolog azonban biztos: 1. semmilyen körülmények között sem adható fel a páli rendperspektíva, - bármilyen államrendek alakulnak is ki. Egy államrend sem azonosítható Krisztus birodalmával. És mi mindig két birodalom polgárai maradunk. Az államhoz a jog és a megtorlás törvé-

nye tartozik. Krisztus birodalmához a megbocsátás. Aki Pállal igenli a megtorlás törvényét, mert az Isten rendje, annak tudnia kell, hogy számunkra mindig megmarad a törvény és szabadság, államrend és Krisztus birodalma közti feszültség. 2. A clausula Petri mindig csak esetről esetre alkalmazható, amint tette ezt Mar Simon is. Egyébként az állam hadd maradjon állam, és Róm 13 szemléletével nézzünk rá. A külföldi hittestvérek számára ez talán unalmas és magától értetődő, de nekünk nem — mondja Elert —, mert van tapasztalatunk arra, hogy olyanokat, akik így vélekedtek, a háború után súlyosan büntették.

Ezeknek az eseményeknek a szemlélői meg kell hogy értsék, hogy „a szívek, amelyek eközben a legmélyebb sebeket kapták, éppoly kevésbé szimpatizáltak az- zal a rendszerrel, mint Pál a nérói helytartók gonoszságával, s ezután sem fognak szimpatizálni. De mégis fel kell tenniük maguknak a kérdést, hogy a büntetéssel sújtott hibákat hogyan lehet a jövőben elkerülni. Ebből a kérdéssel kapcsolatból egy általános államundor /Staatsmüdigkeit/ származott... Maguk a szabad államban élő szemlélők ebben az államistenítéstől való elfordulásnak, az élet priváttá válásának és ezzel a reakció elleni biztosításnak ígéretes jelét látják.” Bizonyos életkorban az emberek rezignálni szoktak, de ahol nincs rezignáció, ott az államundort nem szabad pusztán lemondásnak érteni. „Inkább aktív székesziszta tartalmaz, az állam tagadásának polemikus tételét általában. Az állam praktikus tagadása pedig az anarchizmus.”

„Sok különböző vonal fut itt egybe: ellenkezés az állami lét múltbeli túlfeszítésével szemben; a belátás, hogy elkerülhető lett volna a mai megtorlás, ha már korábban anarchista lett volna az ember; a tapasztalat, hogy minden állami rendszer, a legheterogénebb is, az ellentétével szövetségre képesnek tartja magát; éhség egy előfeltevések nélküli igazságosság után...” „Az állam tagadása ott is jelen van, ahol az anarchizmus szó hiányzik, és a sajtó és a pártok nem is tudnak róla.” - De elég is ebből ennyi.

„Azt kell már csak megállapítanunk, hogy miért nem magától értődő a páli rendperspektívára vonatkozó megújított vallástételünk. Mert egy anarchista jövő a Pál és Néró témának egészen új fordulatot adhatna. Ha vége lenne m i n d e n államhatalomnak, az a keresztyéneket minden nérói, domitianusi és diocletianusi fenyegetéstől megszabadíthatná. Szabaddá lennének akkor a felsőbbiség iránti minden engedelmisségi, adózási, imádkozási kötelezettség alól. Vagy kellene akkor is valami következtetést levonniuk Róm 13 páli bizonyágtételéből? Talán éppen azt, hogy ők maguk hozzanak létre újra államrendet?”

*

Werner Elert előadásának több pontján is érzékelhető a németországi evangélikusságnak háború utáni szellemi-lelki vajúdása, viaskodása a konkrét lelkiismereti és teológiai problémákkal. A tanulmány utolsó fejezete pedig kifejezetten a gyakorlati kérdések irányába húzza meg a vonalakat. Ennek ellenére vagy ezzel együtt: Elert professzor a lutheri „két birodalomról” szóló tanítás újszövetségi és egyháztörténeti/történeti háttérének bemutatásával értékes segítséget nyújt a sokszor vitatott vagy éppen félreértett téma megértéséhez és átgondolásához.

Történelmi esemény Magyarországi Evangélikus Egyházunkban

Levél a KÉMELM¹ elnökétől

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!
Kedves Barátom!

Megköszönve felkérésedet a MaEK² múlt októberi orosházi ülésével kapcsolatos véleményem közlésére, írom soraimat. Már szóltam a határon túli magyar evangélikusok nevében az ülés elején, elsőként a külföldön szolgáló lelkésztestvérek közül, és ezt „*történelmi visszaemlékezésekkel tarkítottam*”, — így jellemezte beszámolómat Petri Gábor részletes beszámolójában (Ev. Élet, 2006. október 22. 6. oldal). Dr. Frenkl Róbert, akkori országos felügyelő reflektált erre a kifejezésre a jövő perspektívájában, és reményét fejezte ki, hogy Istenünk megáldja törekvésünket, és valóban történelmi eseménynek fogják számon tartani a MeEK megalakulását. Mivel egyházunk sajtójában beszámolókat olvashattunk, és a testvéregyházak is hírt adtak az eseményről, valamint az MTI és a nem egyházi sajtó is beszámolt róla, most engedtessek meg, hogy közöljem az említett üdvözlő, bevezető szavaimat teljes terjedelmében — hiszen ez még nem került nyilvánosságra a sajtóban.

A Magyar Evangélikusok Első Világtalálkozásán (Orosháza, 2006. okt. 13-14.) elhangzott köszöntés:

Ünnepelő Gyülekezet, Kedves Vendégek, Testvéreim!

Szívesen és örömmel vállalt feladatomban a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége nevében köszöntést mondanom. Igaz öröm számomra, hogy ez az alkalom, a világ magyar evangélikusságának eme zászlóbontása, a Magyar Anyanyelvű Evangélikusok Találkozója, létrejöhetett. Régi vágyunk, imádságos reménységünk volt az elmúlt fél évszázad folyamán, hogy *egymásra hatóvá* váljék *hitében, hitvallásában, tudatában és akaratában*, itt a hazában és az utódállamokban, valamint a világban szétszórt evangélikusság *szolgálata és bizonyágtétele*.

Bennünket, magyar (nyelvű) evangélikusokat október hónapja kettősen is egzisztenciálisan érint. Egyfelől azért, mert október a lutheri, wittenbergi reformációra való emlékezés ideje. Alaptétele a hit által való megigazulás tanítása, annak egzisztenciális értékelése, hitkérdésben a Szentírás egyedüli mértékén való tájékozódás és az evangélium nép nyelvén való tanítása volt az, ami új, átformáló erőt adott a magyar kereszténységnek. Ez a hitvallás hordozott bennünket, tartott meg a történelem megannyi próbás idején, különféle politikai, társadalmi és diktatórikus rendszerek idején is.

Másfelől pedig meghatározó lett számunkra is az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc. A nyugatra, közelebről Nyugat-Európába került lelkészek és

¹ Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége

² Magyar Evangélikus Konferencia

ezen szolgálatra készülő teológusok számára kényszerítő erővel vált feladattá az adott helyzet teológiai és politikai felmérése, ami 1957 márciusában, Bécsben nyert megfogalmazást. Ennek csak néhány pontját szabad legyen említenem:

- Jövőbeli szolgálatunkat – mondtuk akkor – idegen földön is felajánljuk a mi Urunknak, hogy az evangélium vigasztalását sokat szenvedett népünkhöz ma is elvihessük.
- Egyházunk szolgálatát a menekültek között és az Ige tiszta hirdetésében látjuk.
- Nem akarunk külön magyar menekült egyházat szervezni.

Míndez gyakorlatban azt jelenti, hogy mindig is a hazai és a világban szétszórt evangélikusság részének értelmeztük magunkat, azzal a természetes teológiai és intellektuális szabadsággal, hogy volt kritikai szavunk is az akkori, diktatórikus rendszerhez igazodó hazai teológiai gyakorlathoz, ami mára már nyugvóponttra jutott.

A XX. századi tragikus történelmi események által hazánk és vele evangélikus egyházunk részekre szakadt, majd népünk jelentős hányada – evangélikus egyházunk sok tagja – idegenbe, szétszórtságba került. Ebben a helyzetben összetartó és megtartó erőt jelentett a gyülekezeti közösség, az evangélikus keresztény lelkigondozás.

Valószínűleg tényként említhető, hogy az 50 évvel ezelőtti forradalom és szabadságharc analízisét a nyugati magyarság végezte el, lévén erre egyetlen lehetősége. Ennek a nyugati magyarságnak, a magunk részéről – hazánkat érintően – nemcsak aggódó figyelői, de munkálói is voltunk, a nemzeti ünnepeink megszervezésével, múltunk, történelmünk ápolásával, nemzeti irodalmunk ébrentartásával. Adassék tisztelet 56 emlékének, a harcokban elesetteknek, a kivégzetteknek, és annak a sok tízezernek, akik máig is szenvedői az elnyomatás éveinek.

Ma úgy tűnik, ez év október 23-án, az 50. évforduló kapcsán közösen ünnepelni nem tudunk, csak emlékezni. Hiszen a mögöttünk lévő néhány hét drámai napjait követve, az események jelezték az elkeseredést és súlyos gazdasági, politikai és erkölcsi válságot, amelyben az igazság hazugsággá devalválódott. Eme drámai napok után ennek a ma itt jelen lévő ünnepi közösségnek, de egész egyházunknak, itt és határainkon kívül bárhol, nyomatékosan kell tudatosítanunk, hogy *minden politika, de a politika nem minden*. Mert bárhogy is alakuljanak a hazai hatalmi viszonyok, mindnyájan Isten kezében vagyunk, mert ő valódiabb valóság, mint a politika.

A saját magunkkal való szembenézés, mint *imperativus* jelentkezik korunk kihívásaiban. Tudniillik lényeges történelmi változást jelent az egyházi életben az a tény, hogy a mögöttünk lévő XX. században a többségi egyház helyzete teljesen megváltozott. Helyébe a kisebbségi vagy szórvány egyház lép. A nyugati és hazánk térségében élő magyar evangélikus, de egyáltalán keresztény egyházakat nemcsak az ateista és liberális ideológia támadta meg, hanem a *szekularizáció* folyamata is, amely *feleslegessé tette a szokás-keresztényeket*, és a *hitvalló kereszténység* számára utat nyitott.

A XXI. század problémáival, magyar sorskérdésekkel a Krisztushoz kötött lelkiismerettel és hittel kell szembenéznünk, különben krízishelyzetbe kerülünk. A Krisztusra tekintő hit azonban az *Egyház küldetésstudatának* megújulását jelenti.

POSTÁNKBÓL

Az Egyház és benne a magyar evangélikusság feladata nem az, hogy nemzeti álmokat, vagy éppenséggel politikai célkitűzéseket valósítsanak meg, hanem, hogy az *Egyház egyház maradjon*, vigasztaló és kritikai szavait hallassa. Így tudja igazán betölteni küldetését.

Köszöntésemet Augustinus, Szent Ágoston gondolatával zárom: *A múltat bízzuk Isten kegyelmébe, a jelent szeretetébe, a jövőt gondviselésébe.*

Zárásként hadd jegyezzem meg örömeimet találkozóink létrejöttén. Így vált lehetővé, hogy már nemcsak gondolhatunk távolról is egymásra, és imádkozhatunk hazai egyházunkért és a világban szétszórt magyar hittestvéreinkért, hanem személyesen is találkozhatunk egymással. A jelenlévők egy része még emlékezetbe idézte a II. világháború utáni korszakot vagy az 1956-os eseményeket, ahogyan ő élte át itthon vagy idegenben a magyar forradalmat. A fiatalabb nemzedék most szemtanúkat hallgathatott meg vagy a kortársakat az ötven évvel ezelőtti eseményekről. Jó tudni azt, hogy sem a tér, sem az idő nem választhat el bennünket, ha megmarad a hit, remény és szeretet: a közös evangélikus hit Urunkban, a remény egy gyakran reménytelennek tűnő világban, a szeretet, amely mindig leleményes, nem irigykedik, nem fuvalkodik fel, és soha el nem fogy. Közös gondunk most, miként tudjuk értékes tartalommal a jövőben tervezett alkalmainkat megtölteni. Ehhez kívánok együttgondolkodást, egymás meghallgatását és közös tervezést lapotok olvasóitól is.

Testvéri szeretettel és barátsággal:

Pátkai Róbert

A Lélek ezt a kettőt akarja elérni és megteremtteni minden keresztyénben: először bizonyosodjék meg a szívük, hogy kegyelmes Istenük van; azután legyenek képesek maguk is segíteni másokat könyörületességgel. Az első teszi, hogy kibékültek Istennel, s mindenük megvan, ami csak kell. S ha ez így megtörtént, akkor megkezdődhetik segítő isteni szolgálatuk a könyörületességgel.

Luther Márton

Összejöveteleink

Az Ordass Lajos Baráti Kör szeretettel hívja egyháztörténeti előadásaira a Kör tagjait és minden érdeklődőt. Az előadásokat a Kelenföldi Gyülekezet Magyar István utcai gyülekezeti termében tartjuk.

1. 2007. március 29-én, csütörtökön 17 órakor hangzik el dr. Herényi István előadása *Görög rítusú egyházak Magyarországon a X. és XIII. század között* címen.
2. 2007. május 24-én, csütörtökön 17 órakor „Az Istennek kell inkább engedni” – a világi hatalom a magyar reformátorok ígéhirdetésében címen Zászkaliczky Márton doktorandusz előadását hallgatjuk meg. Mindkét alkalommal rövid áhítatot is tartunk.

Az Isten hárfása új kiadása

2007-ben lesz Kapi Béla dunántúli püspök halálának 50. évfordulója, s ugyan- csak ebben az évben ünnepeljük Paul Gerhardt, Luther után a legjelentősebb evangélikus énekszerző születésének 400. évfordulóját. Az évfordulókra tekintettel megjelenik Kapi püspök Gerhardt Pálról írt kisregényének harmadik kiadása. Az új kiadás függelékében közöljük dr. Schulek Tibor „Paul Gerhardt’s Lieder in den ungarischen Gesangbüchern” c. előadását magyar fordításban, melyet 1976-ban a wittenbergi Gerhardt-Tage-ra írt, s melyet ott távollétében olvastak fel.

Folyóiratunk előfizetése

Közöljük tisztelt előfizetőinkkel, hogy 2007-ben a nyomdai papírárak emelkedése ellenére folyóiratunk árát s előfizetési díját nem emeljük. Tekintettel arra, hogy a postai díjak mind az elmúlt, mind a jelen esztendőben emelkedtek, arra kérjük előfizetőinket, hogy az 1200,- Ft-os előfizetési díjat – aki megteheti – a postaköltség összegével vagy annak egy részével megtoldani szíveskedjenek. Jelen számunkhoz befizetési lapot mellékelünk.

Néhányan előfizetőink közül évek óta nem fizetnek. Tőlük 3600,- Ft befizetését várjuk, ez a folyóirat 2005-2006-2007-es előfizetésének összege. Ennek az összegnek a befizetése esetén esetleges előző évi tartozásukat is töröljük. Ha viszont június 30-ig a kért összeg nem érkezik meg, kénytelenek leszünk a folyóirat küldését leállítani, mert a folyóirat árát és a postaköltséget nem tudjuk tovább hitelezni.

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ

Zusammenfassung

Zu Beginn unserer Frühjahrsfolge steht die Meditation von Lajos Ordass aufgrund Lk 23, 34.

Wir gedenken in zwei Schriften der 60. Jahreswende der Gründung des Lutherischen Weltbundes. Lajos Ordass berichtet über die Ereignisse 1947. László Terray gibt einen Überblick über die Geschichte des Weltbundes und beschreibt die Änderungen die im LWB wahrnehmbar sind.

In unserer Gedenkspalte lesen wir von fünf Persönlichkeiten. Die Studie von W. Zsuzsanna Kinczler befasst sich mit Paul Gerhardt. Frau L. Asbóth gedenkt des vor 50. Jahren verstorbenen Bischofs Béla Kapi. Miklós Czenthe macht uns mit dem Leben und mit der Tätigkeit von Tibor Schulek bekannt in Bezug auf das jetzt erschienene Buch über seinen Lebenslauf. Mit seinem kurzen Artikel gedenken wir des vor 75 Jahren geborenen Sándor Magassy sen. Wir nehmen Abschied von Sándor Böröcz, der uns zu Weihnachten verlassen hat, mit seinem kurzen Lebenslauf und mit der von seiner Pfarrerin-Tochter gehaltenen Grabrede.

Gábor Ittész macht uns mit der Studie Paulus und Nero von Werner Elert bekannt.

Danach folgt anlässlich des ersten Welttreffens der Ungarisch-Evangelischen die Begrüßungsrede von Robert Pátkai, Präsident der Gemeinschaft der im Ausland lebenden ung. evangelischen Pfarrer (KÉMELM).

In unserer jetzigen Folge lesen wir auch Gedichte von Eszter Kertész.

Summary

Our spring issue begins with a meditation from Lajos Ordass on the basis of Luke 23, 34.

We commemorate the 60th anniversary of the foundation of the Lutheran World Federation. Lajos Ordass describes the happenings in Lund in 1947. László Terray looks through the history of the World Federation, and writes about the changes being felt in the LWF.

In our Recollections column we can read about five persons. The study from Zsuzsanna W. Kinczler is about Paul Gerhardt. Mrs. László Asbóth commemorates the bishop Béla Kapi who died 50 years ago. Miklós Czenthe writes about the life and work of Tibor Schulek in connection with the recently published book about him. We commemorate Sándor Magassy Sen. who was born 75 years ago with writing from him. We take leave from Sándor Böröcz who died at Christmas by bringing his short biography and the sermon given by his daughter at his funeral.

Gábor Ittész reviews the study from Werner Elert titled Paulus and Nero.

Following this we can read the greeting words of the president of the organization KÉMELM (The Partnership of the Hungarian Lutheran Pastors Living Abroad), Róbert Pátkai given at the First World Gathering of the Hungarian Lutherans

We can also read the poems by Eszter Kertész in our issue.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Asbóth Lászlóné</i> ny. mérnök	Sopron
<i>Dr. Böröcz Enikő</i> lelkész, levéltáros	Budapest
<i>Czenthe Miklós</i> levéltár igazgató	Budapest
<i>Ittész Gábor</i> ny. lelkész	Győr
<i>Kertész Eszter</i> tanár	Fót
+ <i>Id. Magassy Sándor</i> lelkész	Budapest
+ <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Pátkai Róbert</i> , a KÉMELM elnöke	London /Anglia/
<i>D. Terray László</i> ny. lelkész	Råde /Norvégia/
<i>W. Kinczler Zsuzsanna</i> egyházzenesz, zenetanár	Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i> Nem tudok imádkozni	700,-
<i>Ordass L.:</i> A keresztfá tövében, Nagyheti áhítatok	300,-
<i>Ordass L.:</i> Vádirat, Korrajz	50,-
<i>Ordass L.:</i> Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	700,-
<i>Ordass L.:</i> Akikkel az Úton találkoztam	500,-
<i>Ordass L.:</i> Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Giertz Bo-Ordass:</i> Hitből élünk	600,-
<i>Ordass-Lyngar:</i> A fákllya, Ifjúsági áhítatos könyv	450,-
<i>Terray L.:</i> Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	250,-
<i>Scholz L.:</i> Tisztítsd meg szívedet	250,-
<i>Scholz L.:</i> Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	300,-
<i>Scholz L.:</i> Elveszett és megtaláltatott	150,-
<i>Sólyom J.:</i> Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	400,-
<i>Boleratzky L.:</i> Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
<i>Virág Jenuő:</i> Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
<i>Luther M.:</i> 14 vigasztaló kép	250,-
<i>Botta I.:</i> Dévai Mátvás, a magyar Luther	200,-
<i>Vajta V.:</i> Hit és élet összecsengése	50,-
<i>Jung E.:</i> Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	450,-
<i>Maróthy J.:</i> Szegények szíve, Novellák	700,-
<i>Kendelt-Newman:</i> Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	150,-
<i>Rözse I.:</i> A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci evangélikus jogakadémia	50,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
<i>Boleratzky L.:</i> Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.700,-
<i>Kaj Munk:</i> Három dráma	600,-
<i>Böröcz S.:</i> Kiáltás a mélyből	1.400,-
<i>Ittész J.:</i> Az evangélium hullámhosszán, Vasárnap reggeli meditációk	500,-
<i>Ifj. Zászkaliczky P.:</i> Isten követségében	1.000,-
<i>Thurnayné Schulek V.:</i> Édesapánk, Dr. Schulek Tibor	1.500,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1.200,- Ft.

Külföldre 10€. Egy szám ára 300,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

